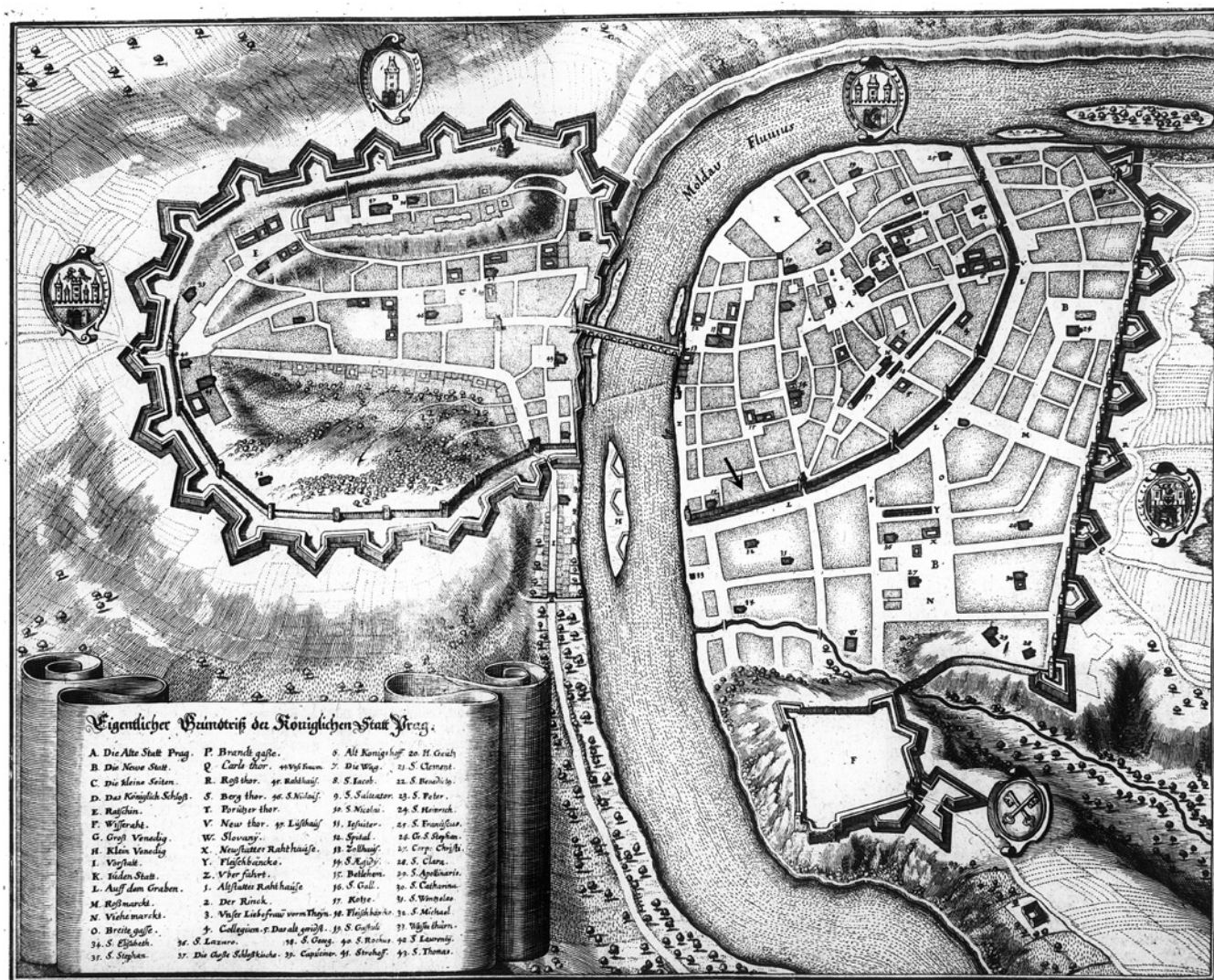

HRADEBNÍ VĚŽE V BARTOLOMĚJSKÉ ULICI NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM

VLADISLAV RAZÍM – PAVEL ZAHRADNÍK

Obr. 1: Pražská města a hrady na celkovém plánu M. Meriana, kolem 1650. Na levém břehu řeky Vltavy Pražský hrad a Malá Strana, na pravém břehu Staré Město, Nové Město a Vyšehrad (oproti skutečnosti silně deformováno). Hradby Starého Města jsou zachyceny schematicky. U jejich jihozápadního rohu kostel sv. Štěpána ve zdi, vlevo od něj znázorněna věž na břehu Vltavy. Šipka vpravo od kostela (doplněno) určuje blok zástavby jižně od Bartolomějské ulice, který ukrývá dochované hradební věže.

ÚVOD

Ze středověkého opevnění Starého Města pražského se do dnešní doby dochovaly jen drobné fragmenty. Jeho někdejší systém a stavební podobu částečně známe především díky archeologickým výzkumům a dalším výkopům pod úroveň terénu, provedeným při různých příležitostech zejména v průběhu 20. století.¹⁾ Všechny další poznatky pro-

to mají značný přínos, úměrný mimořádnému významu staroměstských hradeb, jednomu z nejrozsáhlejších a nejstarších stavebních děl svého druhu v českých zemích.

Mezi dochovanými stavebními relikty opevnění vynikají **dvě hranolové věže hlavní hradby**, ukryté před zraky veřejnosti **na zadních parcelách domů čp. 310-I a 314-I** v Bartolomějské ulici, tedy uvnitř bloku zástavby tvořeného uvedenou ulicí, Národní třídou a ulicemi Na Perštýně a Karoliny Světlé. Při pohledu na celý hradební systém,

1) Srov. poslední příspěvky k tématu v tomto čísle časopisu: Zdr. Dragoun. Nejnovější odhalení fortifikace Starého Města pražského, *Průzkumy památek* 13, č. 1, 2006, s. 73–76 a tam cit. liter.; P. Uličný, Sta-

roměstské opevnění v Praze v dokumentaci Rudolfa Hlubinky, *Průzkumy památek* 13, č. 1, 2006, s. 76–88 a tam cit. liter.

Obr. 2: P. van den Bosche, pohled na Prahu od západu z roku 1606, výřez znázorňující jihozápadní část Starého Města. Kreslír ve snaze zachytit všechny důležité stavby porušil jejich skutečné rozmístění. Číslem 81 označen kostel sv. Martina ve zdi, číslem 82 kostel sv. Štěpána ve zdi. Vpravo od sv. Štěpána dvě vysoké věže s valbovými střechami, které lze ztotožnit s dochovanými věžemi za Bartolomějskou ulicí. V popředí kostel sv. Martina další hranolová věž, stojící patrně v ohni hradby nejbližší řece. Funkci hradebních věží snad svým způsobem plnily také věže obou kostelů.

kteřý uzavíral rozlehlé Staré Město o výměře 80 ha, jde o partii nedaleko jihozápadního ohbí, jímž se hradby stáčely a dále probíhaly směrem k severu, podél Vltavy (obr. 1). Skutečnost, že dvě vzájemně sousedící věže nebyly v minulosti zbořeny, lze pokládat takřka za zázrak. Prakticky celé hradební pásmo a jeho následná historická zástavba, která se zde rozvíjela od vzniku Nového Města pražského v polovině 14. věku, podlely v 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století asanaci bez odborné dokumentace. Při absenci jiných pramenů jsme tak navždy přišli o možnost spolehlivě stanovit zejména podobu nadzemních částí hlavní a parkánové hradby, stejně jako počet, systém a rozmístění jejich věží či bašt. Podobně jsou takřka zanedbatelné naše poznatky o stavební podobě staroměstských bran.²⁾

Obě hradební věže jsou proto neobyčejně cenné. Důležité jsou zejména otázky jejich detailní stavební podoby a doby vzniku, zda jsou původní součástí hlavní hradby nebo teprve pozdějšími doplňky a zda je lze pokládat za prvky charakteristické pro celý fortifikační systém.

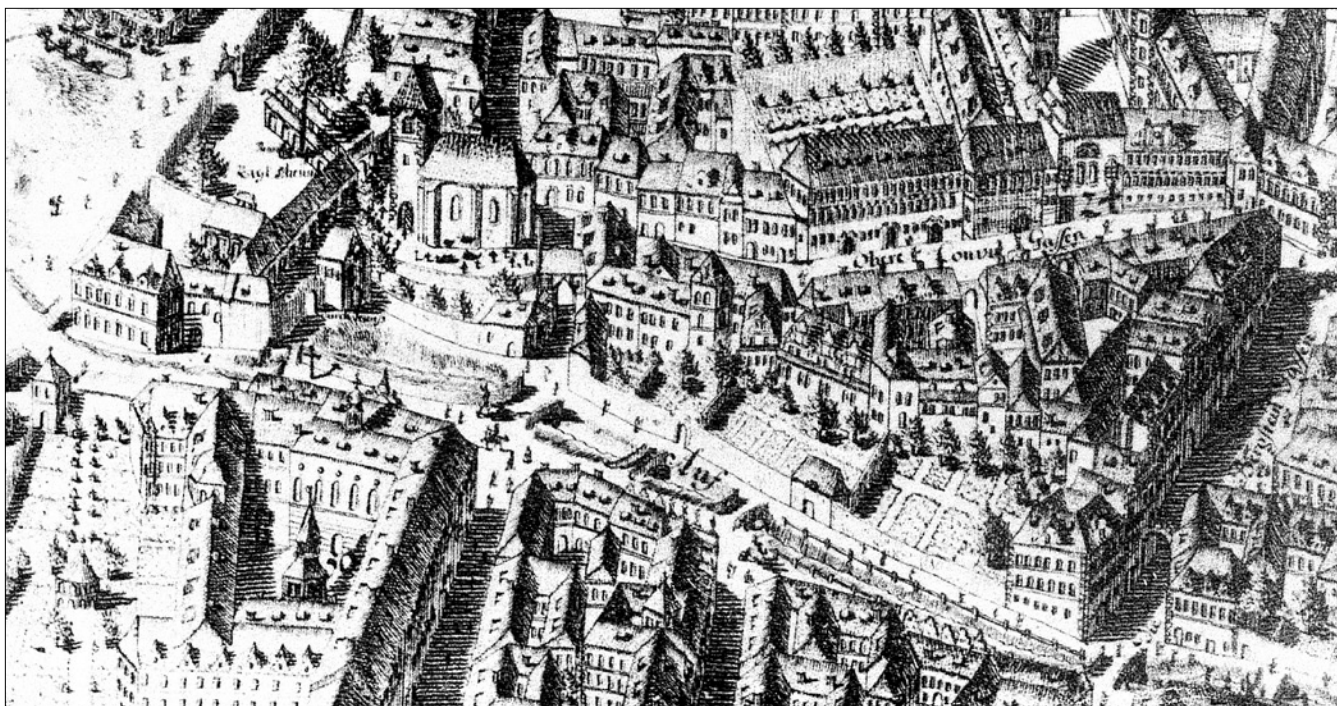
Navzdory jejich významu nebyla dosud věžím věnována bližší pozornost. Souvisí to zejména s tím, že byly vícekrát přestavěny a ve výsledném stavu připomíná jejich původní účel pouze celková forma. Jako solitéry stojí za domy, které jsou novostavbami z konce 19. a 1. poloviny 20. století a svým využitím znemožňují k věžím běžný přístup.

HISTORICKÝ PŘEHLED

Písemné prameny vztahující se bezprostředně k věžím jsou velmi kusé.³⁾ Závažnou překážkou znesnadňující po-

2) Problematiku staroměstského opevnění a jeho pramenů dosud nejpodrobněji shrnuje: Zď. Dragoun, Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění, Staletá Praha 17, 1987, s. 39–70.

3) Teprve k účelům této studie byla zpracována archivní rešerše: P. Zahradník, Praha – Staré Město, hradební věže u čp. 310-I a 314-I, dějiny objektů, rkp. (uloženo v archivu NPÚ-ÚOPSC). Vzhledem k cha-

Obr. 3: J. D. Huber, ortografický pohledový plán Prahy z roku 1769, výřez znázorňující jihozápadní část Starého Města. Vlevo kostel sv. Štěpána ve zdi, vpravo od něj Bartolomějská ulice, před ní hradební věže v domovní zástavbě.

znání dějin domů, k nimž věže později patřily, se stal požár Staroměstské radnice v květnu 1945, při němž shořela část městských knih. Jejich absenci pomáhá alespoň zčásti nahradit místopisná práce Jiřího Čarka, která z těchto dnes neexistujících pramenů čerpá.⁴⁾

Přední dům v Bartolomějské ulici u věže za dnešním **čp. 314-I** se v písemných pramenech poprvé objevuje v roce 1401 a poté do husitských válek ještě několikrát. V průběhu 15. století měnil majitele, mezi nimiž se objevuje sladovník, kovář, na počátku 16. věku vinopalník, později vetešník a mydlář, zadní dům postupně drželi švec, prادلena, pasíř a kameník. Roku 1580 se podle blízkého kostela uvádí jako „*duom v osadě svatého Štěpána ve zdech*“. V průběhu staletí nacházíme v pramenech další zprávy o častých změnách majitelů a blíže nespecifikovaném rozvoji zástavby v sousedství věže, avšak o vlastní věži tyto údaje je mlčí. Někdy mezi léty 1747 a 1754 došlo ke spojení předního a zadního domu a zřejmě také k jejich významnější přestavbě, která se patrně týkala také samotné věže.

Po dalších výměnách majitelů koupilo dům roku 1801 městské hejtmánství a policejní ředitelství královského hlavního města Prahy, a to spolu s nynějším domem čp. 313-I.⁵⁾ Nejlépe nám vnější stavební podobu věže v tomto období zachycuje Huberův plán Prahy z let 1765 až 1769 a Langweilův model z doby kolem roku 1830, podle nichž věž z obou stran svíraly domy, jejichž jižní obvodové zdi nejspíše využívaly hmotu hradební zdi. Avšak teprve během dalších přestaveb zdejších domů se roku 1867 poprvé výslovně uvádí hradební věž, upravená v předchozí době k obytným účelům.⁶⁾

V širší známost věž vstoupila v roce 1893, kdy na ni upozornil tehdejší konzervátor památkové péče architekt

rakteru periodika jsme pro svou studii využili jen nejdůležitější zjištění podrobně zpracované rešerše.

4) J. Čarek, Z dějin staroměstských domů, Pražský sborník historický 12, 1980, s. 5–69.

5) Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), rkp. sign. 4137, fol. 86r–87r, 121r–124r.

6) Národní archiv (dále NA), České místodržitelství, kart. 21, sign. 4/9/10.

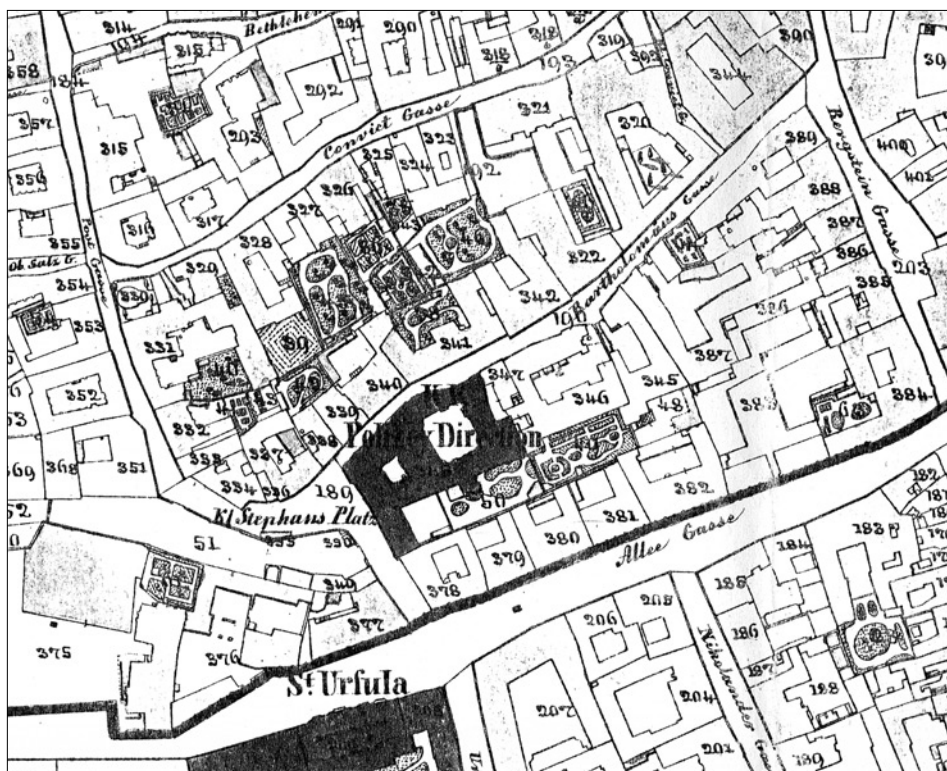

Obr. 4: Praha – Staré Město (dále SMP). Tři hradební věže za Bartolomějskou ulicí na Langweilově modelu, pohled od jihozápadu (podle A. Kubiček – P. Paul, Praha 1830, model Antonína Langweila, Praha 1961, tab. II). V popředí věž za čp. 314, uprostřed za čp. 310, v pozadí za čp. 344-I.

Antonín Wiehl. Ten také věž poprvé ve své zprávě pro vídeňskou Centrální komisi popsal (tato zpráva však byla nezveřejněna již roku 1902)⁷⁾ a poté ji stručně publikoval.⁸⁾ Autor vyjádřil obavu o osud věže v souvislosti se záměrem rozší-

7) NA, Památkový úřad Rakousko (dále PÚ/R), kart. 73.

8) A. Wiehl, Zwei Thürme der alten Stadtmauern in Prag, Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale, Neue Folge 19, 1893, s. 150–151, Taf. I–IV.

Obr. 5: SMP, tzv. císařský otisk mapy stabilního katastru 1841–1842, výřez. Jižně od Bartolomějské ulice jsou zachyceny hradební věže za čp. 314-I (severně od p. č. 50) a 310-I (p. č. 345).

řit budovu policejního ředitelství, i když zachování schválilo vídeňské ministerstvo vnitra. Teprve vznikem novostavby z let 1898–1899 na zcela jiném půdorysu byla věž uvolněna z dotud navazující zástavby, což zápětí způsobilo statické poruchy. Terén na severní straně věže byl totiž snížen o více než 2 m, a tak údajně obnaženy a podkopány její základy.⁹⁾ Protože peníze uvolněné ministerstvem na zabezpečení nestačily, začalo policejní ředitelství usilovat o zboření věže, ovšem s výmluvou, že svou blízkostí omezuje plné užívání novostavby. Liché důvody pak odmítl ve svém obsáhlém rozkladu z roku 1902 konzervátor Wiehl, odvolává se na vzrůstající odpor pražské veřejnosti k podobným, stále čtenějším demolicím. Centrální komise se s Wiehlem ztotožnila, vystoupilo však proti němu ministerstvo kultu a vyučování se zdůvodněním, že „demolice věže pražským policejním ředitelstvím za účelem stavby naléhavě potřebného ateliéru pro antropometrii je nutná a žádoucí a že restaurování architektonicky zcela nevýznamné, zvenku neviditelné věže by způsobilo neúměrně velké náklady“. Názor tohoto úřadu se však naštěstí neujal a ministerstvo vnitra na základě dalšího úsilí Centrální komise rok na to stvrdilo, že věž se bourat nebude.

Tím však ještě nebylo vyhráno, neboť celá věc na několik let utichla a poté se dlouho vedly odborné spory o koncepci opravy. Konzervátoru Luboši Jeřábkovi se nakonec podařilo odvrátit plán na puristickou rekonstrukci věže a prosadit její zachování ve výsledném stavu, tedy včetně kvalitní barokní přestavby. Statické zajištění a konzervace věže pak proběhly v letech 1909–1910 a projevil o ně dokonce

9) J. Herain, Hradební věž Starého Města pražského, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, roč. 14, 1906, s. 108–111, tab. X. Zde je další zaměření věže, její nová situace po vzniku novostavby a stručný přehled dějin domu (srov. obr. 10 a 11).

zájem i následník trůnu František Ferdinand.¹⁰⁾ Teprve roku 1947 se začalo jednat o potřebě další opravy vnějšího pláště věže, k níž však přes opakované naléhání ze strany státní památkové péče ministerstvo vnitra dodnes nepřistoupilo.¹¹⁾ Věž tak bez údržby nadále chátrá a její stav se zhoršuje.

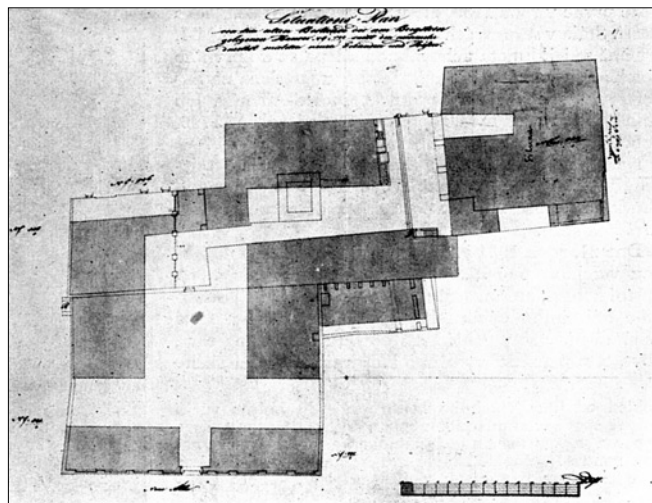
Podobné dějiny má východní z dochovaných věží za čp. 310-I. Dům byl ve středověku součástí většího dvorce, který se v pramenech poprvé objevuje roku 1327 jako majetek vyšehradské kapituly. Ta tehdy prodala kourimskému arcijáhnou areu dvorce i se zdmi (*aream cum muris suis*). Ani při dalších majetkových transakcích, v nichž se vedle církevních institucí objevuje také moravský markrabě Prokop a drobná šlechta, není samotná věž zmíněna. K lokalizaci se využívá pouze obecná zmínka o blízkosti hradby nebo příkopu, a stejně je tomu až do 18.

století, kdy se už objevují neurčité informace o vývoji zdejší zástavby. O věži jako takové se poprvé dočteme až k roku 1802, avšak bez podrobností, pouze jako o součásti domu se zahradou, jež se nacházela v bývalém parkánu.¹²⁾ Věž dobře rozeznáváme na Huberově plánu a především u Langweila. Jeho model nasvědčuje tomu, že hradební zeď na východní straně věže byla využita pro jižní obvodovou zeď přilehlého domu, ale na západní straně hradba již nestála a průčelí domu ustupovalo za její někdejší líc. Tomuto závěru nasvědčuje také mapa stabilního katastru z let 1841–1842. Na přelomu 50. a 60. let 19. století pro-

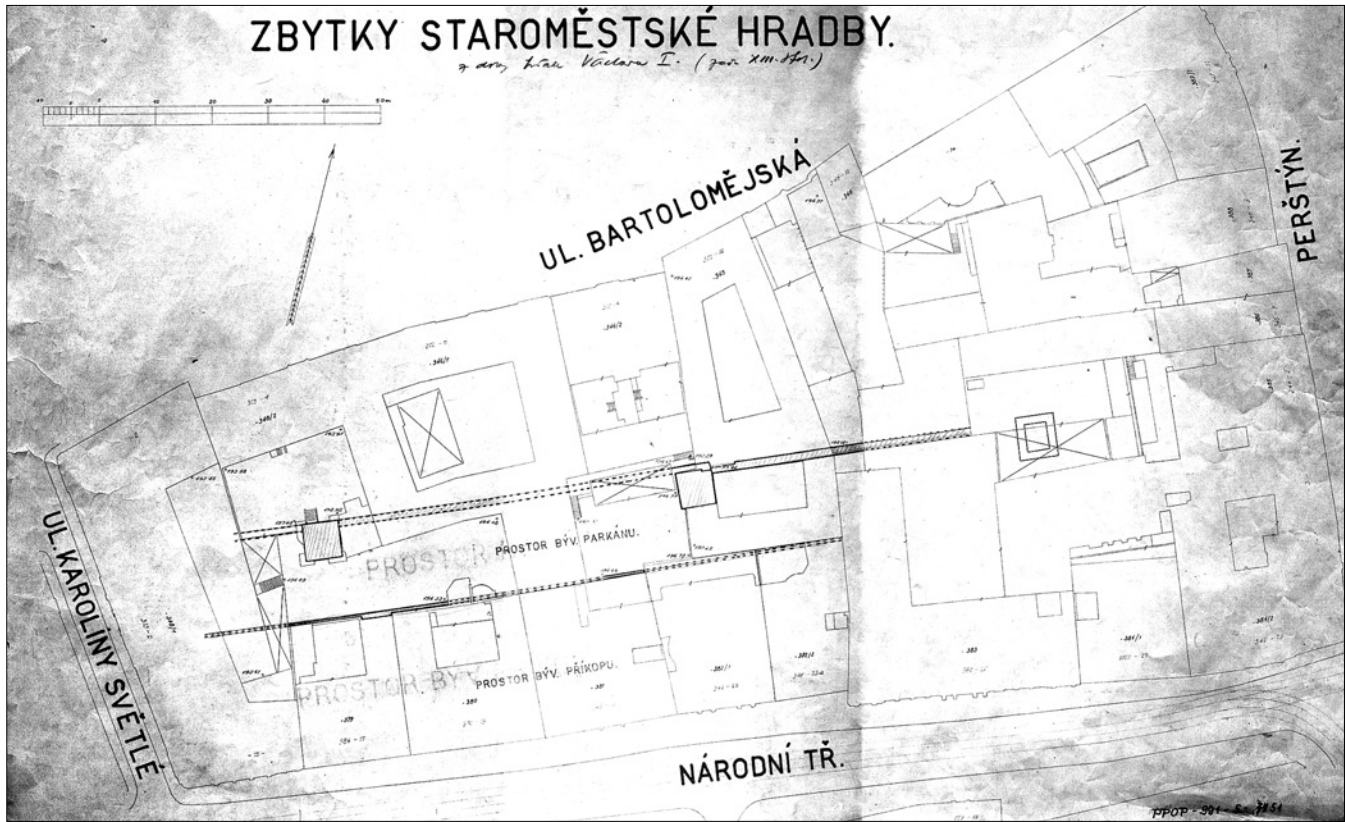
10) NA, PÚ/R, kart. 73.

11) NA, Státní památková správa (dále SPS), kart. 424.

12) AMP, rkp. sign. 4137, fol. 326r–327v.

Obr. 6: SMP, situační plán domu čp. 344-I po přestavbě 1834–1835 se zakresleným starým stavem. Uprostřed čtvercový půdorys zaniklé hradební věže (podle D. Líbal – V. Píša, o. c. v pozn. 27, 262).

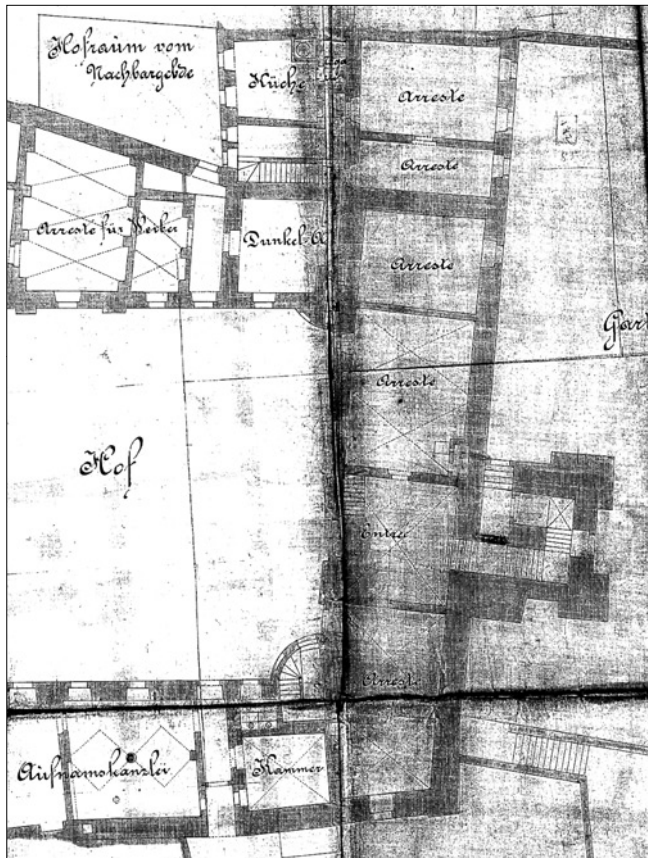
Obr. 7: SMP, situační plán bloku zástavby mezi Bartolomějskou ulicí a Národní třídou, 30. léta 20. století (archiv NPÚ-ÚP, č. PPOP-991-5-7151). Kromě věží za čp. 314-I (vlevo) a za čp. 310-I (uprostřed) jsou zde zachyceny zbytky hlavní a parkánové hradby a doplněn (ne zcela přesně) jejich průběh. Vpravo jsme s využitím staršího plánu (srov. obr. 6) vložili půdorys věže za čp. 344-I (k tisku připravil V. Tutr).

vedla nová majitelka radikální přestavbu dvorních budov, při níž bylo k jižnímu průčelí věže přiloženo jedno z křídel nového objektu v někdejší parkánu.¹³⁾ Po další několikaleté změně majitele koupil dům čp. 310-I v prosinci 1928 československý stát¹⁴⁾ se záměrem jej zbořit a na jeho místě vybudovat novostavbu pro účely policejního ředitelství. Komisionelního řízení, svolaného v této souvislosti téměř o rok později, se zúčastnil zástupce Památkového sboru hlavního města Prahy Rudolf Hlubinka, který komisi upozornil na existenci věže. Kromě Hlubinky o věži nikdo jiný nevěděl, a tak následující prohlídka přinesla první konkrétní charakteristiku její stavební podoby.¹⁵⁾ Spolu s Vác-

13) AMP, Hlavní spisovna magistrátu, per. 1855–1864, sign. D 1/2063.

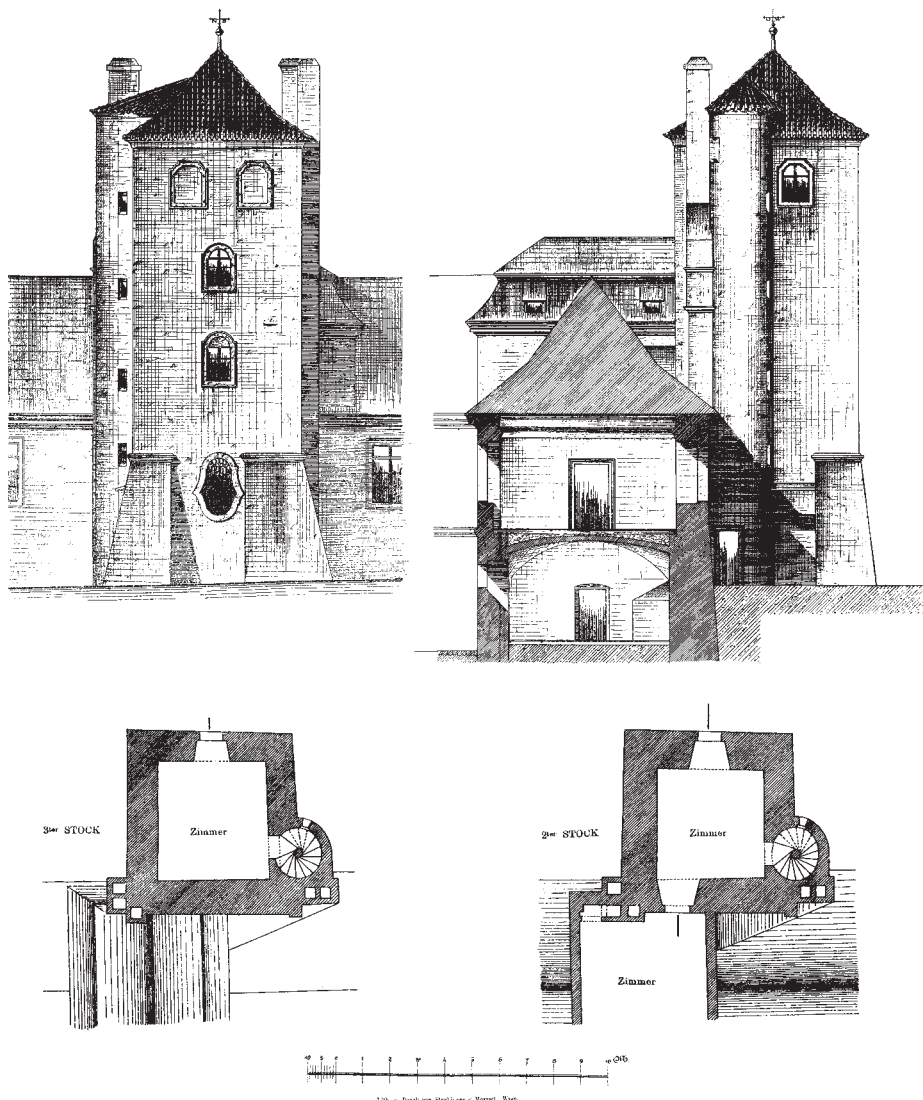
14) Katastrální úřad Praha, Pozemkové knihy Starého Města, knihová vložka 267.

15) Hlubinka doslova uvádí: „Dne 14/XII 1929 svolal zemský úřad komisi na zbourání domu čp. 310-I, který koupilo polic. ředitelství zároveň se sousední parcelou, polozbouranou to polovici Kubiasova domu č. p. 346-I, na níž dosud stojí jen vjezdní brána s přilehlými po obou stranách domky při ulici Bartolomějské a na jižní straně parcely zbytky hradební zdi. O její vlastnictví vede se spor mezi firmou Kubiasovou a p. Kleinhamplem. Při komisi výše uvedeně poukázal podepsaný na hradební věž, zazděnou v nových stbách (z let 1860–63) domu čp. 310-I, jejíž přízemí náleželo vlastnicku polic. ředitelství, I. a II. patro její zase k domu čp. 310-I. Žádal proto prohlídku přízemí věže, o níž se nevědělo (podepsaný již několik let o existenci její zvěděl při studiu plánů domu čp. 310-I, na první straně tohoto spisu popsaných, a v kruhu památkářů svůj objev sdělil i dotyč. partii nádvoří ofotografoval), a tu shledáno, že do přízemí věže vedou na straně severní dveře s kamen. ostěním gotickým (hrutitě vyvrcholené). Přízemí je sklenuto a podsklepeno. Do sklepní etáže sestoupí se po nekrytých schodech, situovaných na straně severní. Severní zeď ve sklepe vykazuje velikou tloušťku (snad 3 m), čtvercový sklep má valenou klenbu. Věž na této straně západní zaniká rovněž v novéjší přístavbě (z let 1863) jako holá štítová 2-patr. zeď špatně omítnutá. Přilehlá zahrádka na straně západní je zbytkem parkánu na jih ohraničeného

Obr. 8: SMP, věž za čp. 314-I. Plán z roku 1891, když věž ještě souvisela s domem (sever vlevo). Jižní obvodová zeď domu nepochybně využila hmotu hlavní hradby (Technisches Departement der k. k. Stadthalterei, AMP, Zemský národní výbor – stavební sekce, kart. 31).

THURM IM HAUSE N° 314-I IN PRAG.
Mittheilungen der k. k. C. Com. 1893.

Obr. 9: SMP, věž za čp. 314-I. Zaměření k roku 1893, 2. a 3. patro, pohled od jihu a západu (podle A. Wiehl, o. c. v pozn. 8).

lavem Wagnerem, který se komise zúčastnil za Státní památkový úřad, Hlubinka požadoval možnost sledovat a studovat zdivo v průběhu nadcházející demolice.¹⁶⁾ V informaci o výsledcích tohoto společného průzkumu a dokumentace Wagner koncem března 1930 uvádí, že byly zjištěny souvislé zbytky staroměstské hradby a věž, tak jak se předpokládalo při prosincovém řízení. Žádá proto, aby byly zbytky hradeb a věže řádně zaměřeny a aby se vyzkoušely všechny možnosti, jak je v organismu novostavby zachovat.¹⁷⁾

Uběhl více než rok do informativního řízení, na němž zastupci Státního památkového úřadu konstatovali, že předložený projekt novostavby nevyhovuje schválenému regulačnímu plánu Starého Města a že neobsahuje požadované zachování objevené hradební věže a části hradební zdi. Stavební práce nebyly zahájeny ještě v listopadu 1934 a vý-

voj událostí nasvědčoval snaze věž zbořit, nakonec však v květnu 1935 přeci jenom došlo ke kladné dohodě.¹⁸⁾ Součástí následující přípravy stavby se stala rozsáhlá zjišťovací sondáž a archeologický výzkum pod vedením I. Borkovského, který v parkánu východně od věže objevil pohřebiště.¹⁹⁾ V červenci 1936 také bylo provedeno zaměření věže.²⁰⁾ Ale postup rozsáhlých výkopových prací věž opět ohrozil a vedoucí inženýr označil její záchranu za nemožnou. Svolaná komise trvala na zachování památky, protože však bylo nutné hluboké podezdívání základů, připustila stržení zdiva až na úroveň stropu přízemí, kromě části obvodové zdi 1. patra na západní straně. Předtím měla být věž ze všech stran nafotografována. Realizace této stavební úpravy se však opět oddalovala, mimo jiné kvůli nespokojenosti Státního památkového úřadu s projektem. Období průtahů, během něhož byla věž provizorně podepřena, trvalo až do roku 1940, kdy pražský Památkový sbor obnovil žádost o konzervaci věže v celém dochovaném rozsahu.

Až do roku 1952 se však nic podstatného nestalo a krajské velitelství Národní bezpečnosti opětovně hodlalo věž zbořit, tentokrát pod záminkou přístupu k projektované kotelně v jihozápadní části dvora.²¹⁾ Obnoveným

tlakem státní památkové péče, tentokrát zejména iniciativou Vladimíra Piší, byla však nakonec věž v roce 1959 rekonstruována, a tak po více než dvaceti letech průtahů definitivně zachráněna. Stavba získala dnešní podobu, na níž nic podstatného nezměnila poslední dílčí oprava v letech 1988 až 1989.²²⁾

DOSAVADNÍ STAV POZNÁNÍ

Jak jsme již výše zmínili, jsou dosavadní poznatky o stavební podobě a vývoji věži poměrně skromné.

Věž za čp. 314-I objevil a stručně popsal A. Wiehl. Text provázejí zaměření dvou fasád a půdorysů dvou podlaží.

18) NA, SPS, kart. 424.

19) I. Borkovský, Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze-I, Slavia Antiqua 1, 1948, s. 460–484.

20) Autorem zaměření je ing. Gustav Varvažovský, který část provedl již v červenci 1934. Srov. obr. 17. Plány jsou uloženy v Archivu hl. m. Prahy (AMP, sbírka map a plánů, sign. P 63/22).

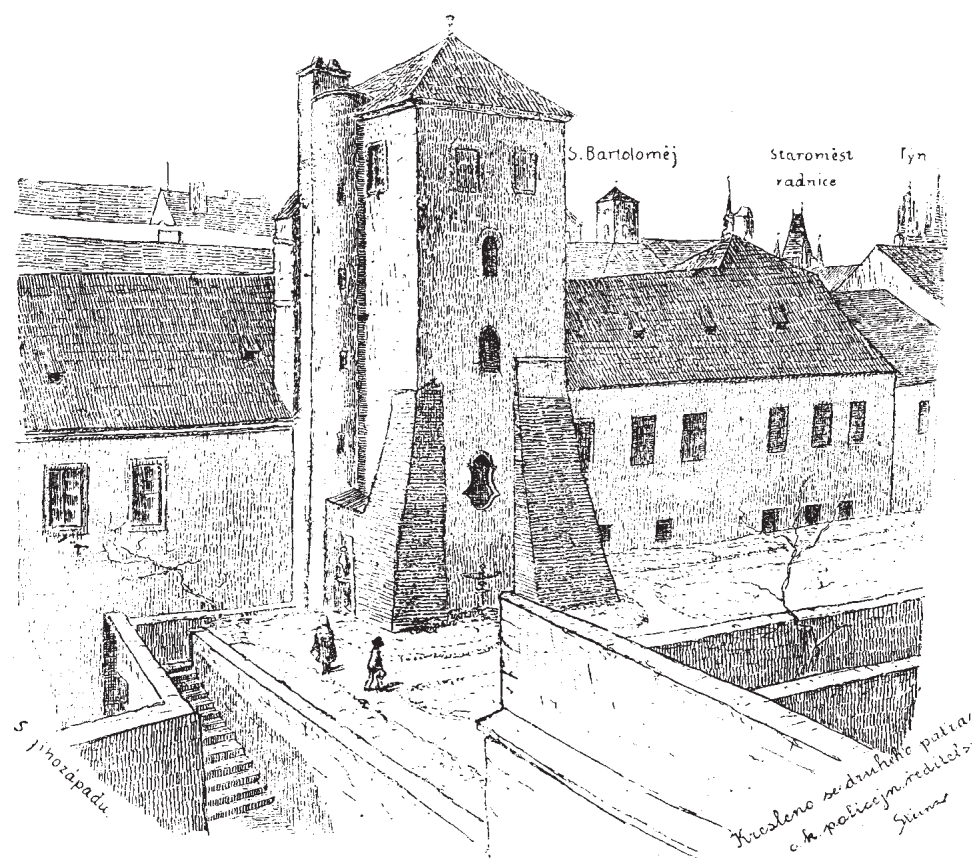
21) NA, SPS, kart. 424.

22) NPÚ-ÚOP v Praze, spisovna, spis domu čp. 310-I.

zbytky poprsní zdi obezděného hradeb. příkopu, zastavěného domy s frontami do Národní tří. (AMP, Soupisová komise – Památkový sbor, kart. 4).

16) NA, SPS, kart. 424.

17) NA, SPS, kart. 424; AMP, Soupisová komise – Památkový sbor, kart. 4.

Obr. 10: SMP, věž za čp. 314-I. Pohled od jihozápadu, V. Steinz, 1897 (podle J. Herain, o. c. v pozn. 9, obr. na s. 108).

goun roku 1987.²⁸⁾ Autor zde publikuje základní stavební charakteristiku věže a několik snímků, cenné je upozornění na starší plánovou dokumentaci a výsledky archeologického výzkumu I. Borkovského při věži za čp. 310-I. Konstatuje, že druhotné úpravy věže a jejich omítky znemožňují posoudit charakter zdiva. Na základě Borkovského zprávy, v níž není zmínka o případné spáře mezi hradbou a věží či o rozdílu úrovní jejich základů, připouští, že oba tyto fortifikační prvky byly stavěny zároveň, tedy v době Václava I.²⁹⁾ Zd. Dragoun tak otevírá polemiku se starším blíže nezdůvodněným názorem D. Líbala a V. Piši, že staroměstský systém opevnění s hranolovými věžemi pochází teprve z doby krále Václava II.³⁰⁾ Svůj názor D. Líbal zopakoval v roce 1996³¹⁾ a 2001,³²⁾ zatímco

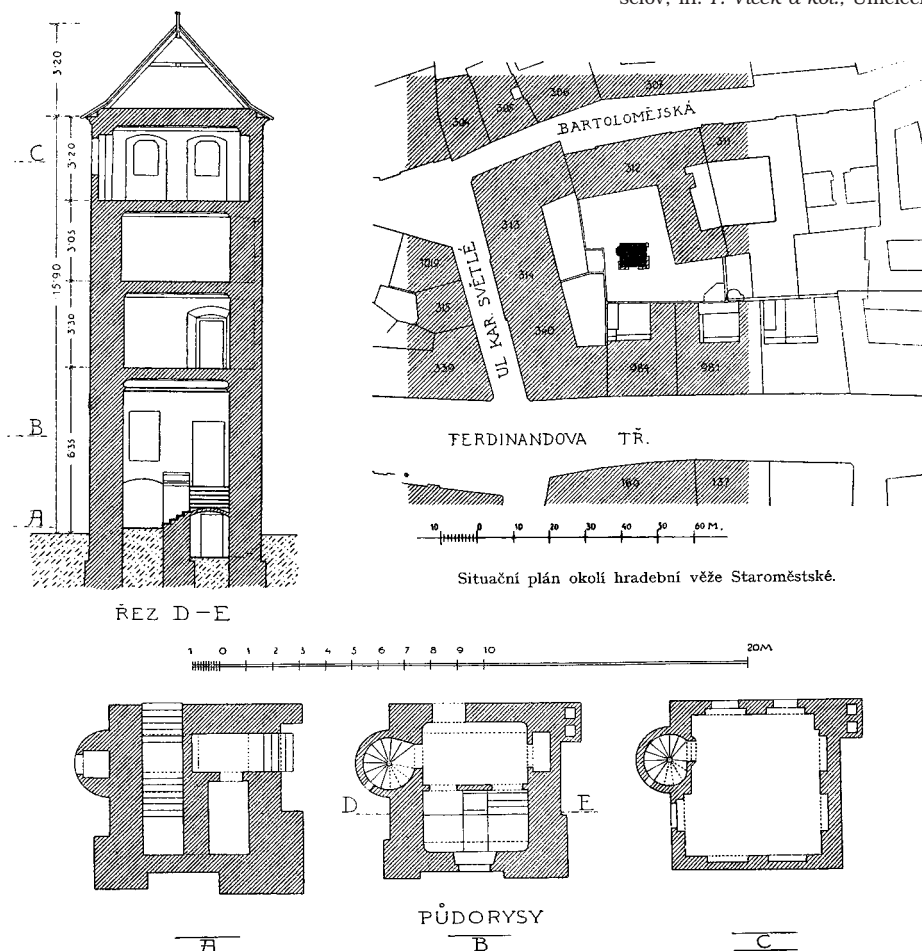
28) Zd. Dragoun, o. c. v pozn. 2.

29) Zd. Dragoun, o. c. v pozn. 2.

30) Srov. o. c. v pozn. 27.

31) D. Líbal, Gotické Staré Město a Josefov, in: P. Vlček a kol., Umělecké

Vznik hradeb s věžemi autor spojil s dobou Václava I., dodatečná okna věže přiřkl 17. století.²³⁾ J. Herain přinesl další zaměření věže a její zobrazení, v datování se shoduje s Wiehlem.²⁴⁾ Na dlouhou dobu poté obě věže stály stranou zájmu, nepřipomínají se ani v prvním speciálním textu věnovaném pražským hradbám,²⁵⁾ ani v publikacích o architektonickém vývoji Prahy,²⁶⁾ jen letmo je zmiňují D. Líbal s V. Pišou a další práce.²⁷⁾ Blížší pozornost věžím věnuje v souhrnné studii o staroměstských hradbách teprve Zdeněk Dra-

23) Srov. pozn. 8.

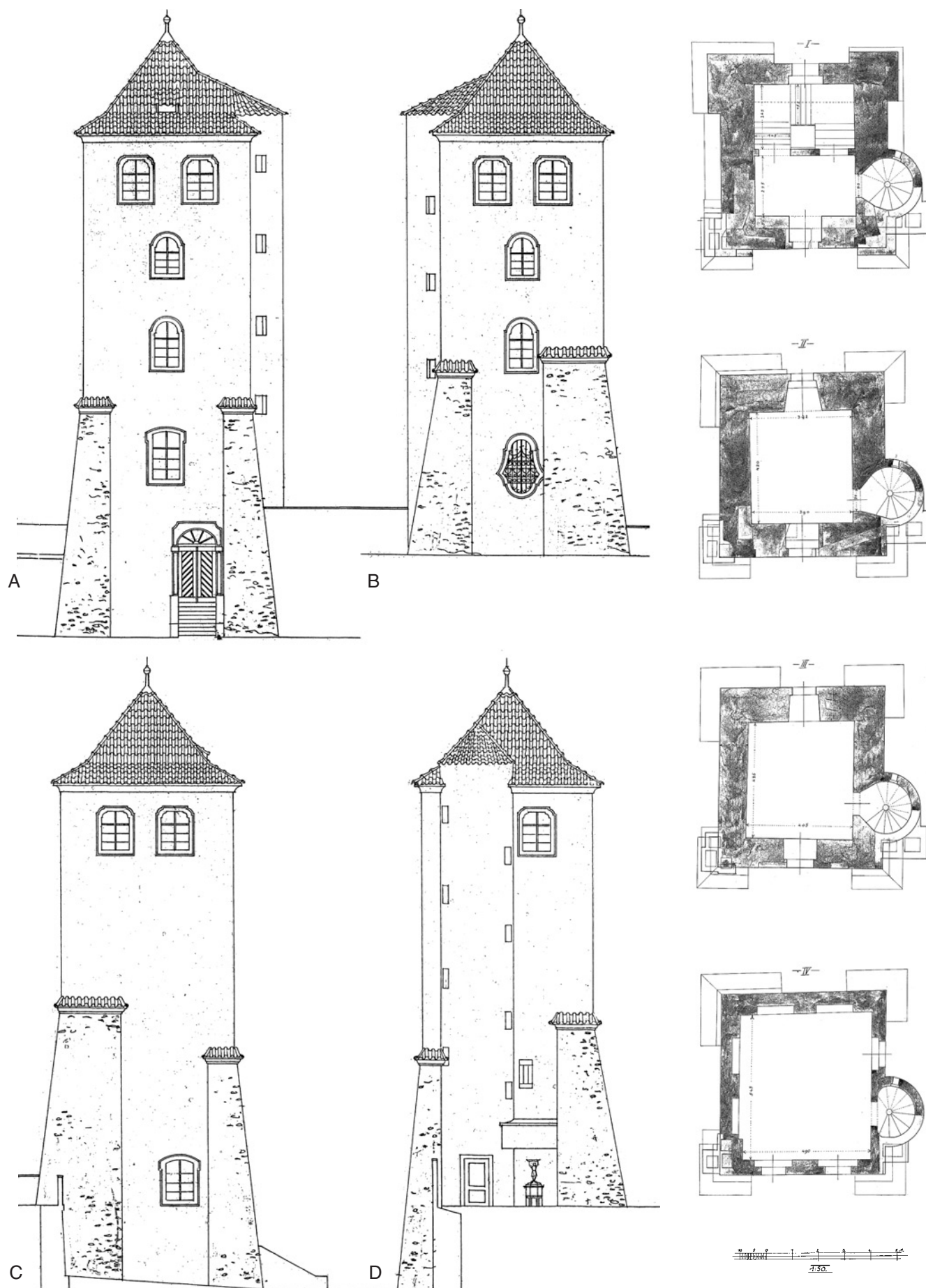
24) Srov. pozn. 9.

25) Z. Wirth, Zmizelá Praha, 5. Opevnění Prahy, Vltava v Praze, Ztráty na památkách Prahy 1939–1945, Praha 1948.

26) Srov. např. V. Mencl, Praha, Praha 1969.

27) D. Líbal – V. Piša, Nově objevená brána a hraděbní věž středověkého opevnění Starého Města pražského, Zprávy památkové péče 14, 1954, s. 257 až 262; R. Chadraha ed., Dějiny českého výtvarného umění I/1, Praha 1984, s. 176.

Obr. 11: SMP, věž za čp. 314-I. Situace a zaměření k roku 1906 (podle J. Herain, o. c. v pozn. 9, tab. X).

Obr. 12: SMP, věž za čp. 314-I. Plány rekonstrukce z roku 1909, pohledy a půdorysy (Odbor pro stavby pozemní c. k. místodržitelství, přednost R. Vomáčka; Archiv odboru výstavby Úřadu městské části Praha 1, stavební spis domu čp. 313-I; k tisku připravil V. Tutr).
A – severní strana; B – jižní strana; C – východní strana; D – západní strana.

Obr. 13: SMP, věž za čp. 314-I. Celkový pohled od jihovýchodu (foto V. Razím, 2000).

Obr. 14: SMP, věž za čp. 314-I. Spodní část od jihu (foto V. Razím, 2000).

Zd. Dragoun nadále nevyklučuje současnost věží s hradební zdi.³³⁾

Žádná z uvedených publikací neobsahuje kromě zmíněné stručné charakteristiky, několika snímků a starších zaměření věže za čp. 314-I žádnou další dokumentaci, která by poskytovala bližší představu o stavební podobě věží. Na rozdíl od mnoha desítek staroměstských domů zde překvapivě neproběhl ani standardní stavebněhistorický průzkum.

Předmětem našeho zájmu se věže staly v rámci systematického výzkumu středověkých městských opevnění a v souvislosti se silnými obavami o osud chárající věže za čp. 314-I. Dlouhodobou skepsi nad současnými možnostmi hlubšího poznání středověké podoby a stavebního vývoje věží vystřídal naděje po upozornění na existenci dosud

Obr. 15: SMP, věž za čp. 314-I. Detail barokního interiéru 4. patra (foto V. Razím, 2000).

památky Prahy – Staré Město a Josefov, Praha 1996, s. 20; D. Líbal, Raně gotické Staré Město a doba Václava II., in: D. Líbal – J. Muk, Staré Město pražské, architektonický a urbanistický vývoj, Praha 1996, s. 118.

32) D. Líbal, Katalog gotické architektury v České republice do husitských

válek, Praha 2001, s. 346.b

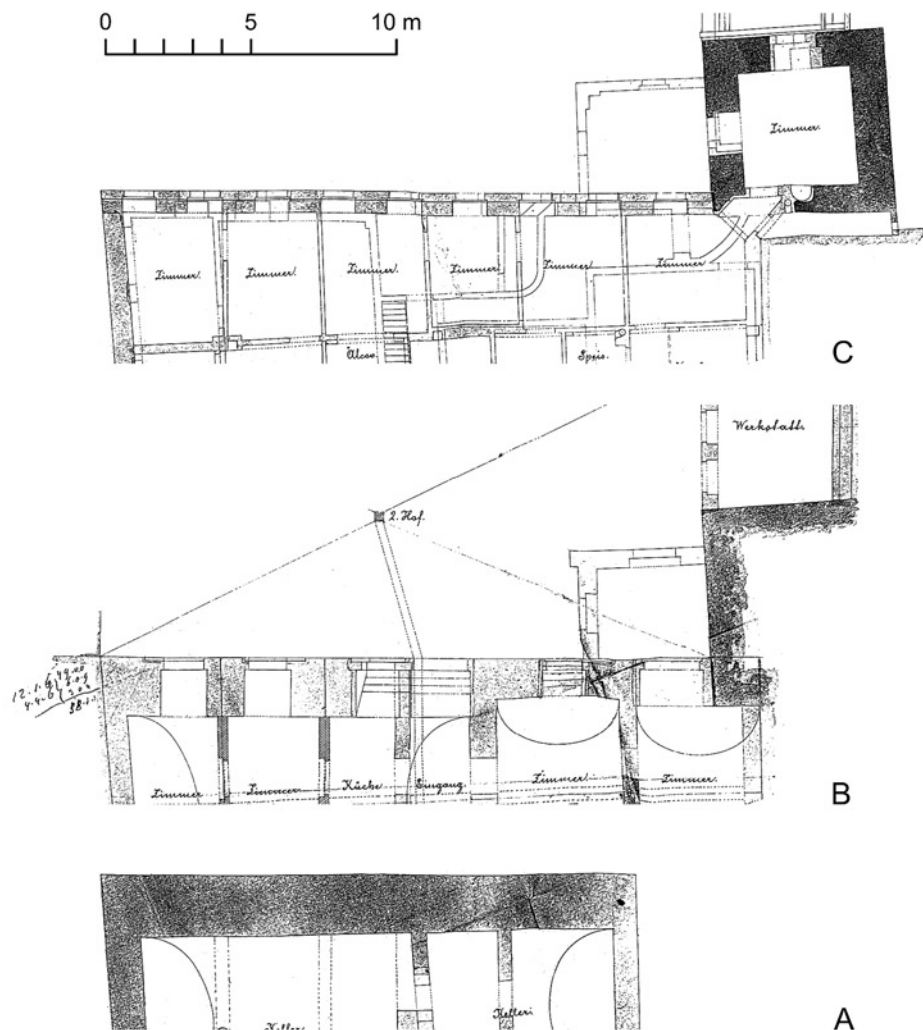
33) Srov. Zd. Dragoun, D. Líbal – J. Muk, Staré Město pražské, architektonický a urbanistický vývoj (recenze), Průzkumy památek V, 1998, č. 1, 124–125; Zd. Dragoun, Praha 885–1310, Praha 2002, s. 185 až 186.

nevyužitá dokumentace věže za čp. 310-I, pořízené při příležitosti boje o její záchranu v polovině 30. let 20. století. Jde o zmíněné kompletní zaměření G. Varvažovského, které zachycuje také nálezy na oklepaném zdivu exteriéru i interiéru, a o kolekci fotografických snímků, pořízených za týchž okolností.³⁴⁾ Tyto vzácné dokumenty umožňují spolu s dalšími snímky,³⁵⁾ pracovním zaměřením věže provedeným při její rekonstrukci v září 1959,³⁶⁾ nově provedeným zaměřením z roku 2003³⁷⁾ a současným stavebním průzkumem věže³⁸⁾ dosáhnout podstatného pokroku v poznání této významné a neprávem opomíjené památky gotické Prahy.

PRŮZKUM

Vzhledem k výše shrnutým východiskům je zřejmé, že za dnešního stavu nelze získat žádné nové podstatné informace o středověké stavební podobě věže za čp. 314-I.

Věž je nadále plně omítnuta a jen několik míst dolní části exteriéru umožňuje posoudit strukturu líce zdiva, tvořeného lomovými opukovými kameny, spojovanými vápennou maltou. Stavba má takřka čtvercový půdorys o délce stran 630 (sever a jih) a 650 cm. Terén na severní a východní straně je o jedno podlaží níže než na jihu a západě, takže výška zdiva dosahuje přibližně 16, respektive 19 m. K západnímu boku věže přiléhá v celé její výšce oblý cihelný přístavek šnekového schodiště, které je uvnitř zahlobeno do masy zdiva. Při severozápadním a severovýchodním nároží stála do rekonstrukce na počátku 20. století komínová tělesa. Všechna čtyři nároží hranolu věže jsou dodatečně zajištěna šikmými pilíři z cihel. Rozdíly ve výšce a masivnosti pilířů souvisí mimo jiné s jejich nejednotným původem. Oba pilíře na straně parkánu znázorňuje Langweilův model, není však zcela jasné, zda stály již v době vzniku Huberova plánu. Rozmístění oken barokní přestavby s těmito pilíři zjevně nepočítá. Pilíře tedy vznikly někdy v průběhu 2. poloviny 18. až 1. třetiny 19. století. Oba zbylé pilíře naproti tomu věž podepřely teprve při její výše zmíněné záchraně v letech 1909–1910, když již o desítku let dříve zbořili dům, s nímž byla obě příslušná nároží věže spojena. Z plánů tohoto zaniklého domu (obr. 8) a z širších souvislostí lze vcelku spolehlivě usoudit, že jeho jižní obvodová zeď využívala masu starší hlavní hradby. Obě části zdi ležely na společné přímkce se severní obvodovou zdí věže a dosahovaly také přibližně jednotné mocnosti asi 130 až 150 m. Vnitřní líc hradby byl tedy zřejmě při stavbě domu odbourán.

Obr. 16: SMP, věž za čp. 310-I. Plán stavby domu, jehož jižní obvodová zeď využívá hlavní hradbu. Součástí domu je vystupující hranolová věž (AMP, Hlavní spisovna magistrátu, per. 1855–1864, sign. D 1/2063; k tisku připravil V. Tutr).

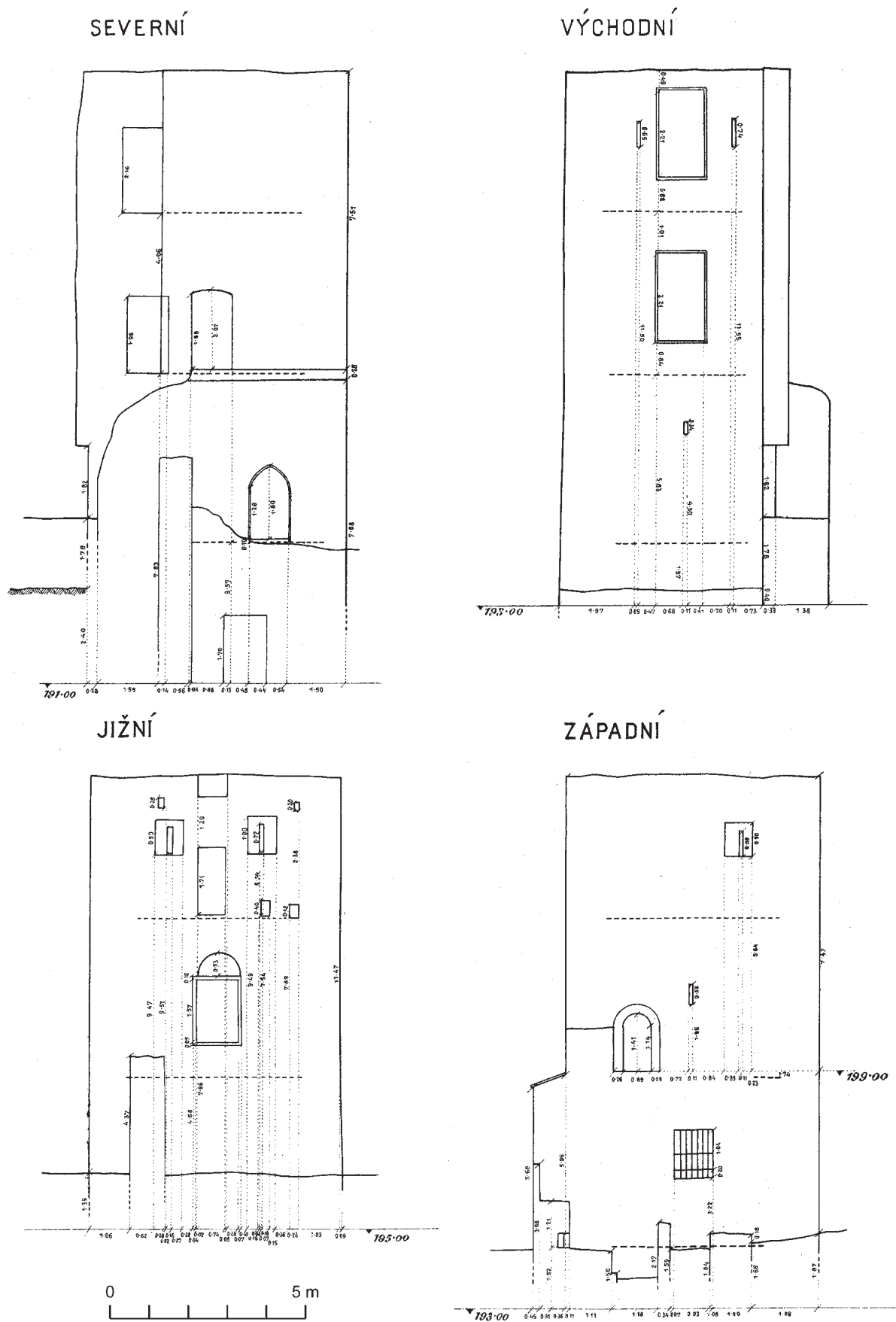
34) Signaturu Varvažovského zaměření uvádí *Zd. Dragoun* (o. c. v pozn. 2), který nás také upozornil na existenci fotografických snímků neznámého autora, uložených v Borkovského pozůstalosti (dnes v oddělení Pražský hrad Archeologického ústavu AV ČR v Praze). Snímky nám pak ke studiu ochotně poskytl Jan Frolík (obr. 19–31 této studie představují výběr z poněkud vyššího počtu záběrů). Oběma archeologům za jejich přístup děkujeme.

35) Velmi cenný je celkový snímek věže v pohledu od jihozápadu, uložený v archivu NPÚ-ÚP (č. F 4165; 130387), srov. obr. 18), několik snímků z archeologického výzkumu východně od věže publikoval *I. Borkovský* (o. c. v pozn. 19).

36) Zaměření SÚRPMO, *K. Hilbert*, půdorys přízemí a dvou pater, svislý řez s pohledem k západu v měřítku 1:50, detaily pohledů na portálky a střelnou na fasádách v měř. 1:20 (uloženo v archivu NPÚ-ÚOPP, č. 1133/1a, Z/5). Zaměření není přesné a úplné, v některých detailech se liší od zaměření Varvažovského (srov. obr. 32). Podle přesných měření dnes nepřístupných detailů na fasádách bylo nepochybně provedeno z lešení během rekonstrukce. Cenné je rovněž detailní zaměření lokálního výkopu, tehdy realizovaného při východním lici 95 cm silné zdi, která kolmo přiléhá k jižnímu průčelí věže. Podle tohoto zaměření leželo dno výkopu na úrovni 192,38 m. n. m. Západní profil výkopu byl nad dnem do výšky 193,53 tvořen říčním pískem s oblázky, poté do výšky 193,83 opukovou drtí a výše navážkou, základ dvorní zdi v úrovni 194,78, úroveň dvora 195,74. Severní stěnu výkopu tvořilo průčelí věže. Od dna do úrovně 193,53–193,83 byl lic tvořen cihlami rozměrů 7 × 15 × 28 cm, výše pak schodovitě navazovalo pokračování líce věže z kamene. Zda probíhal celý tento lic na jediné svislici nebo měl nějaké nerovnosti, není z nákresu zcela jasné.

37) Zaměření provedl v roce 2003 Zvonimír Dragoun (srov. obr. 40).

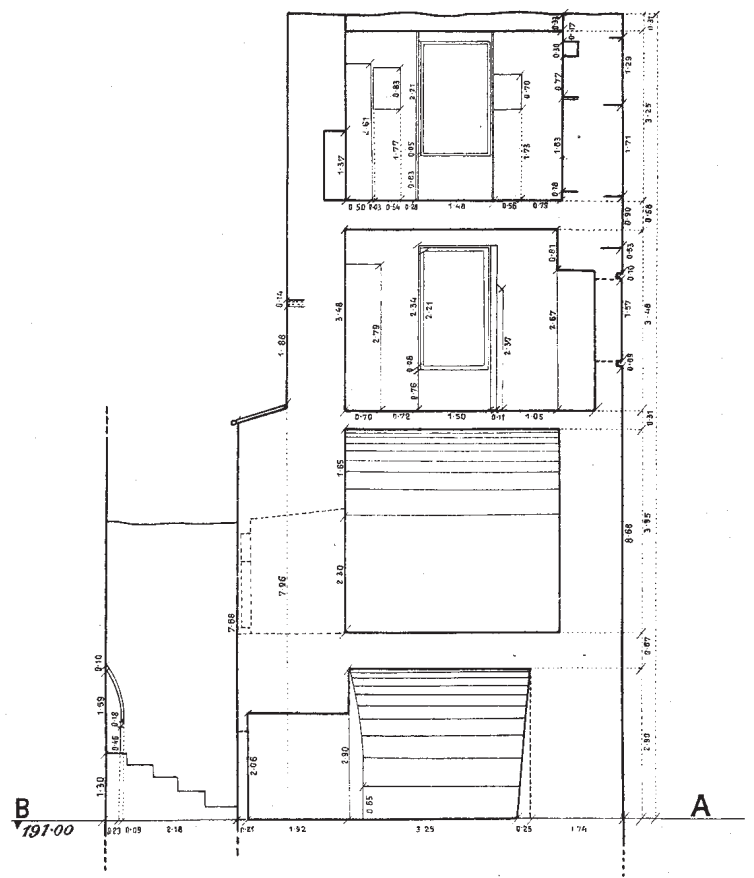
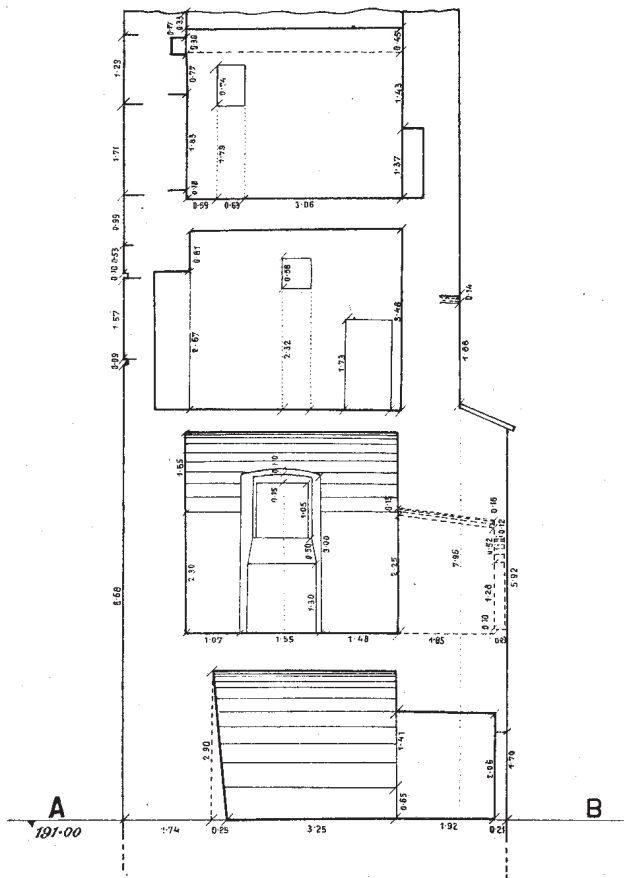
38) Stavební průzkum věži provedl V. Razím v letech 2000 a 2003.

Obr. 17: SMP, věž za čp. 310-I. Zaměření věže od G. Varvažovského z roku 1936. Pohledy, vlné řezy a půdorysy (AMP, sbírka map a plánů, sign. P 63/22; k tisku připravil V. Tutr).

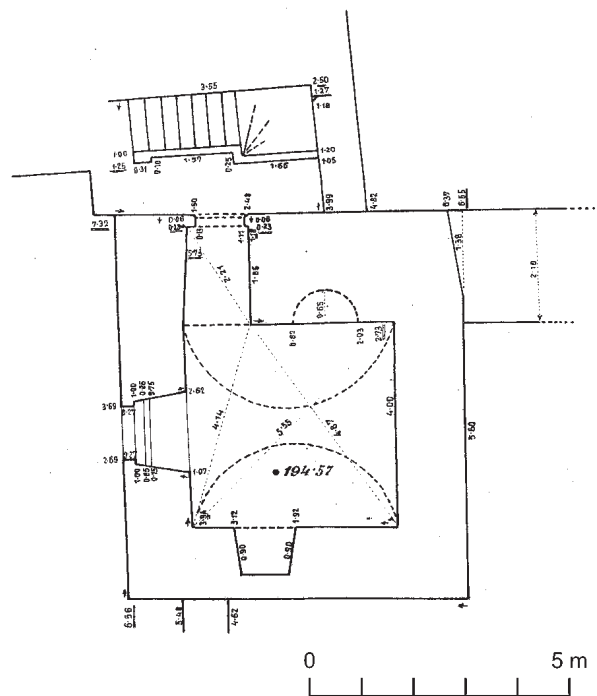
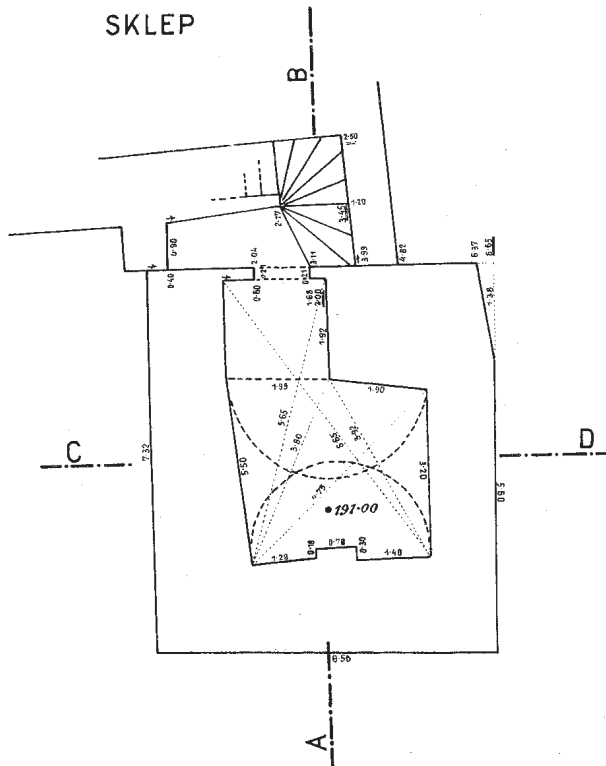
ŘEZ A-B

ŘEZ B-A

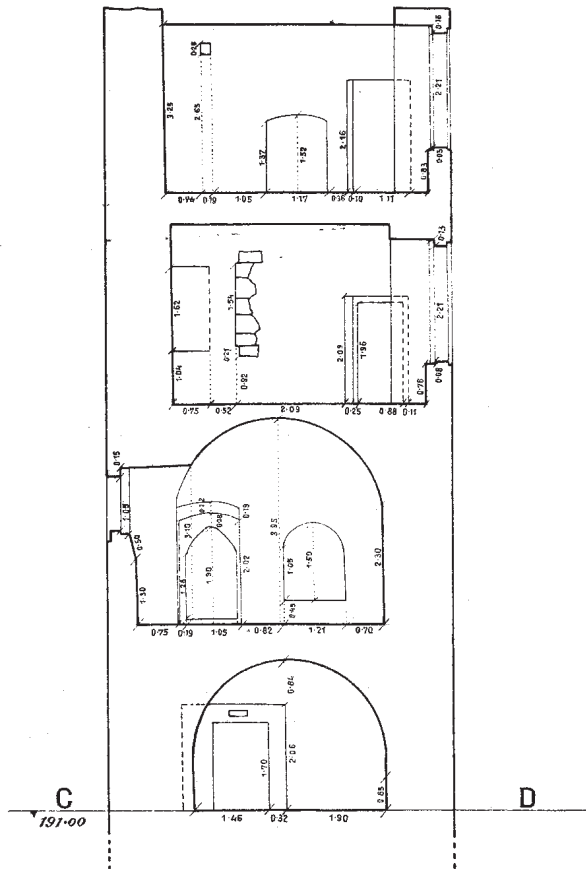

SKLEP

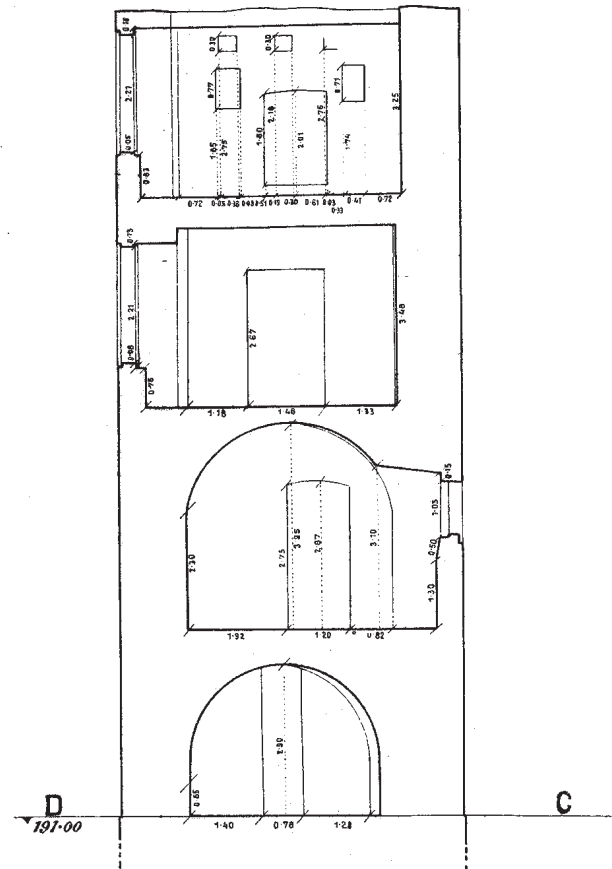
PŘÍZEMÍ

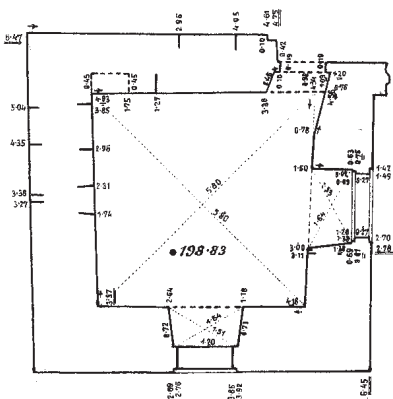
ŘEZ C-D

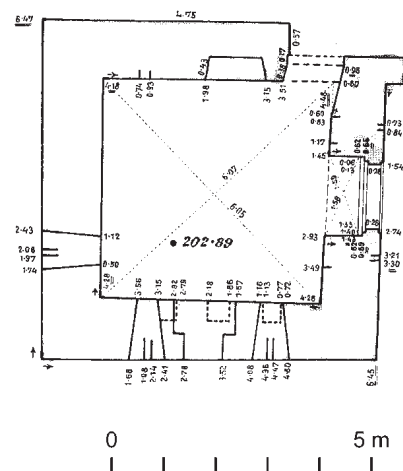
ŘEZ D-C

I. PATRO

II. PATRO

Obr. 18: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled od jihozápadu, snímek z roku 1936 (fotoarchiv NPÚ-ÚP, č. F 4165, 130387, reprofoto H. Kodalíková).

Obr. 19: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled na západní průčelí, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Zřetelný je zazděný vchod do 1. patra, střílna 1. patra a pravá střílna 2. patra.

Obr. 20: SMP, věž za čp. 310-I. Dolní část západního průčelí, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Zřetelná je struktura zdiva, odbouraná hradba a její dochovaná spodní část s horní plochou základového stupně, předzáklad věže.

Původní nároží věže nad jižními pilíři jsou znatelně kónická a samotný jejich průběh napovídá, že horní podlaží bylo nastavěno druhotně. Stejněmu závěru nasvědčuje také podstatně tenčí zdivo tohoto patra oproti obvodovým zdem ostatních podlaží, silným cca 115–120 cm. Interiér věže byl při barokní přestavbě rozdělen do čtyř plochostropých podlaží, vzájemně spojených vnějším šnekem. Také omítky interiéru jsou natolik intaktní, že neumožňují bližší poznání charakteru zdiva a původních otvorů. Je ostatně velmi pravděpodobné, že tyto otvory byly z velké části zničeny při proražení rozměrných barokních oken. Další poznatky bude jistě možno získat při budoucí, nanejvýš žádoucí opravě věže a jejích vnějších omítek, případně také archeologickým výzkumem.

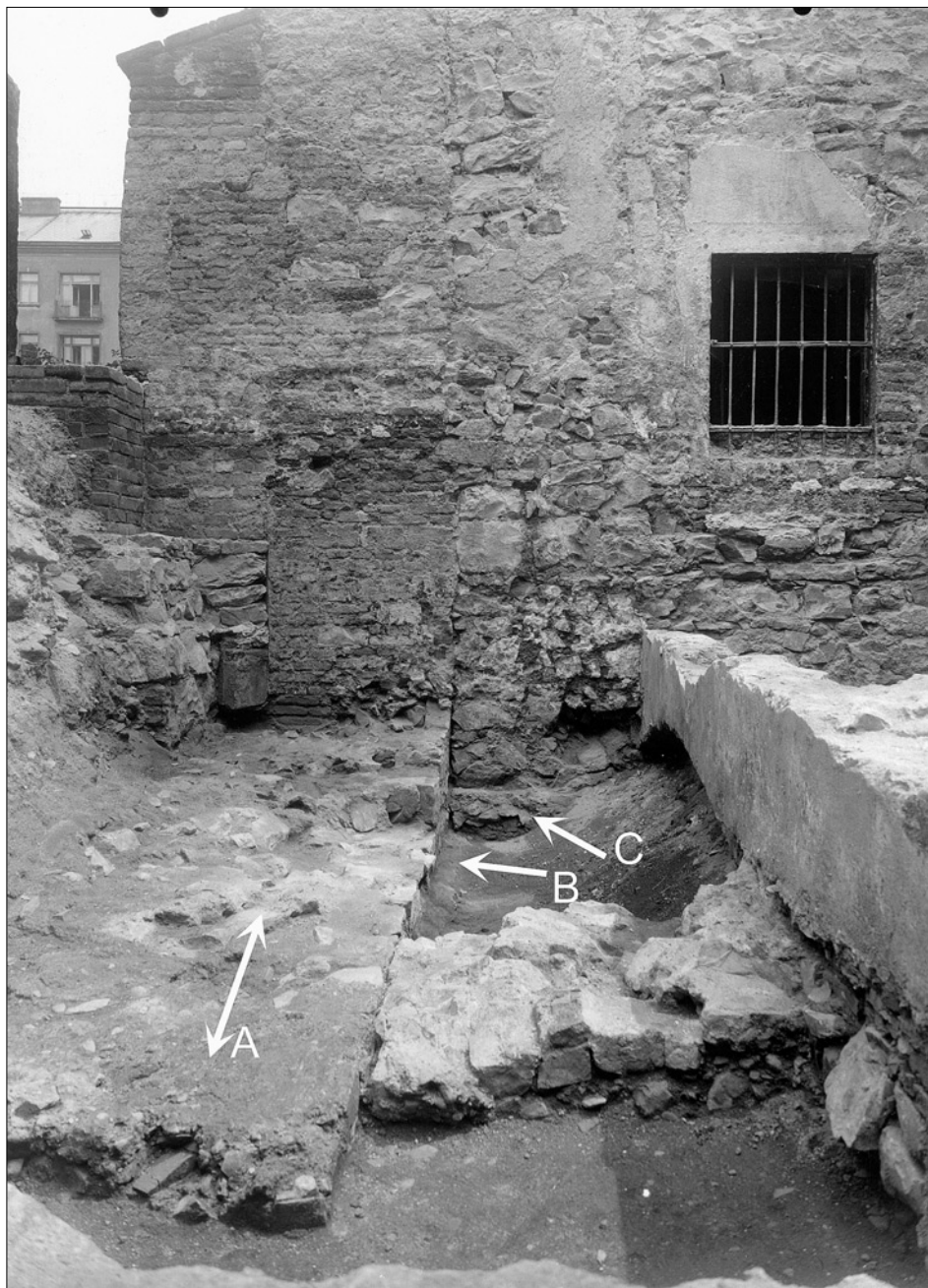
Také věž za čp. **310-I** dnes vypovídá o své středověké podobě velmi málo. Její zcela samostatně stojící hranol je zvenku i zevnitř celoplošně omítnutý a pouze situace, celková forma a některé obnažené detaily prozrazují jeho původní účel.

Půdorys věže má vnější rozměry asi 680–640 (sever a jih) krát 640–650 cm, avšak s výjimkou přízemí, které na severní straně předstupuje v důsledku silnější obvodové zdi přibližně o 110 cm. Výška zdiva věže se liší vlivem svažitého terénu – na východě dosahuje 12,5, na západě necelých 11,5 m. Obvodové zdi věže jsou v celé její výšce téměř shodně silné těsně kolem 130 cm, jen severní zeď u přízemí dosahuje kolem 212–215 cm.

Jednotlivá průčelí věže se vzájemně odlišují zejména počtem a druhy otvorů. Nejjednodušší je jižní průčelí se dvěma obdélnými okénky v horním podlaží, dolní část fasády je však zakryta novodobým přístavkem. Shodnými otvory je prolomeno východní průčelí, z jehož pravé dolní části mírně vystupuje asi 212 cm silný a 500 cm vysoký blok zdiva, zároveň předstupující před severní průčelí. Stejný blok zdiva způsobuje rozšíření západního průčelí o necelých 90 cm, zde však nevystupuje do popředí. V dolní části tohoto průčelí je prolomeno téměř čtvercové okno s novodobou kovovou mříží. O podlaží výš vlevo je umístěn cihlový portálek (rozměry cihel 7–8 × 27 × 12–13 cm) s nepravidelným půlkruhovým záklenkem (max. světlost 139 × 64 cm). Stejně provedený práh je vůči stojkám druhotný, zjevně novodobý. Ke vstupu vede vzhůru po fasádě jednoramenné železné schodiště. Vpravo nahoře od vstupu – ve stejném podlaží a přibližně na ose fasády – se nachází úzký šterbinový otvor (82–85 × 8–10 cm), vymezený tesanými kusy opuky. Stojky jsou tvořeny vždy jediným kamenem, jehož hrany jsou silně poškozené a olámané, původně však byly pravouhlé, bez profilace. Horní patro je osvětleno stejnými okny jako na předešlých průčelích. Komplikovanější je členění severní fasády. Její dolní část předstupuje a vlevo přechází do bloku zdiva, který jsme zmínili na východní fasádě. Vpravo těsně nad dnešní úrovní terénu se otvírá lomený vchod (max. světlost 171 × 95 cm), jehož na hraně okosené ostění je kopii provedenou na základě rozhodnutí z roku 1992.

Gotický portálek byl tehdy natolik poškozen, že jej nebylo možno restaurovat. Dnes jsou jeho zachráněné fragmenty nainstalovány při jižní stěně přízemí věže (obr. 38). Nad předstupující částí severního průčelí, která vrcholí vodorovnou pultovou stříškou, se nejprve nachází asi 170 vysoká, 100 široká a 35 cm hluboká nika, výrazně posunutá z osy směrem doprava. Práh niky je vyvýšen 142 cm nad uvedenou stříškou a od severozápadního nároží věže jej odděluje vzdálenost asi 130 cm. Velikost a tvar niky nasvědčují tomu, že jde o zazděný vchod.³⁹⁾ Přibližně v úrovni vrcholu půlkruhového záklenku popsané niky je umístěn práh podobného výklenku, posunutého mírně vlevo od osy průčelí. Jeho výška a hloubka jsou takřka totožné s předešlou nikou, ale je poněkud užší a záklenek má parabolický tvar. Hlavní rozdíl spočívá v cihelném ostění výklenku, podobném jako u vchodu na západní straně (odpovídají také rozměry cihel). Rovněž tento výklenek můžeme nepochybně považovat za zazděný vchod. V horním podlaží jsou opět dvě obdélná okénka.

Vnitřek věže je rozdělen do čtyř podlaží – dnes nepřístupného suterénu, přízemí a dvou pater. Do přízemí se vchází zmíněným portálkem od severu. Kromě segmentem sklenuté niky vchodu je zde ještě podobná, ale zaslepená nika na jižní straně, na západě nacházíme výše zmíněné okno a v severní stěně půlkruhový, konchou uzavřený výklenek. Nad betonovou podlahou se vzdouvá půlkruhová valená klenba. Vše je plně omítnuté, bez možnosti bližšího posouzení. Podobně je tomu s oběma patry. Po prvního se vchází uvedeným západním vchodem, jehož omítnutá nika má rovný podhled. V sousedství vchodu osvětluje místnost výše zmíněný šterbinový otvor, jehož nika dosahuje v rovině stěny interiéru maximální velikosti 81 × 53 cm. Rovný překlad a parapet niky směrem ven nepatrně stoupají. Parapet je ve výšce 198 cm nad betonovou podlahou. Druhé patro, přístupné otvorem v omítnutém stropě po dřevěných schodech, je osvětleno čtyřmi dvojicemi uvedených okének. Všechny tyto otvory (85 × 65–70 cm) mají souběžné špalety, vodorovné pře-

Obr. 21: SMP, věž za čp. 310-I. Dolní část západního průčelí, detail, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Šipkami označen zbytek hlavní hradby – A, k němuž je věž přiložena na spáru, předzáklad hlavní hradby – B a předzáklad věže – C (k tisku připravil V. Tutr).

klady i parapety a jsou vyvýšeny 198 cm nad podlahou. Omítky, krov, stropy i vnější a vnitřní schody věže pocházejí z její rekonstrukce v roce 1959.⁴⁰⁾

Již samotné rozmístění otvorů věže, jejich vzájemný vztah a výškový vztah k podlahám naznačují, že vznikly v různých vývojových etapách. Pokusme se nyní posoudit, co o tom může prozradit uvedená dokumentace ze 30. let 20. století, kdy bylo zdivo věže zvenku i zevnitř ve značném rozsahu obnažené.

První místo zaujímá otázka vývoje hmoty věže jako celku. Fotografické snímky z roku 1936 poměrně zřetelně zachycují všechna nároží věže kromě severovýchodního, které v souvislosti s přístavbou domu zaniklo a muselo být re-

39) Podle zaměření z roku 1959 (cit. v pozn. 36) byly záklenek, horní část levé stojky a levá část prahu tohoto otvoru provedeny z tesaného kamene (srov. obr. 32C).

40) Dílčí oprava střešní konstrukce proběhla podle spisů v roce 1989.

Obr. 22: SMP, věž za čp. 310-I. Horní část jižního průčelí, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Na ose dodatečné okno a vstup, nahoře zazděné otvory (patrně proluky cimbuří s vloženými šterbinovými střelnami). Kvádrová armatura obou nároží ve vrchní části chybí.

konstruováno. Dolní části jihozápadního a jihovýchodního nároží byly navíc zakryty přístavkem nebo porušeny. Všechny obnažené části nároží armovaly tesané kvádry z opuky, které – lze-li to posoudit – nevykazují nějaké markantní vzájemné rozdíly. Konstrukce a průběh nároží ani žádné jiné informace tedy nenasvědčují tomu, že by věž rostla ve více stavebních etapách. Výjimkou jsou horní části nároží, přibližně v rozsahu 1 m, svázané z menších kamenů, tedy patrně později. Líce zdiva jsou kromě evidentních druhotných zásahů tvořeny lomovým kamenem (obr. 18, 19, 22).

Další je otázka vztahu hlavní hradby k věži a otázka jejich základových poměrů. Spodní část hradební zdi byla zachycena při archeologickém výzkumu v roce 1936 východně od věže. Vnější, jižní líc hradby nasedal na nízkou, zřetelně předstupující a cca 30 cm vysokou základovou

partii, kterou bylo možno sledovat po celé délce obnažené hradby směrem ke kolmému východnímu průčelí věže. Právě blíže k věži však základ hradby zasáhl do hrobů, označených Borkovským č. 6 a 14.⁴¹⁾ Tato skutečnost mohla způsobit jistá anomální řešení základu, o nichž se však Borkovský nezmiňuje, stejně jako o konstrukčním vztahu hradby k věži. Na stejném průčelí věže, do výšky asi 40 cm nad úroveň terénu dosažené archeologickým výzkumem, byl jasně patrný mírně předstupující nelicovaný pruh zdiva, s nerovným horním zakončením v úrovni cca 193,30 až 193,40 m. n. m., který lze pokládat za předzáklad věže. Skutečnost, že se tento prvek svým provedením zřetelně lišil od předzákladu hradby a jeho horní ukončení bylo asi o 30 cm výše než vršek téhož předzákladu, naznačuje i přes absenci Borkovského svědectví větší stáří hradební zdi a teprve dodatečné připojení věže (výškovou úroveň základové spáry hradby ve východním sousedství věže lze stanovit na cca 192,80 m. n. m., přesnější úroveň základové spáry věže však doložena není; srov. obr. 17 a 24).

Na západní straně věže hradba zanikla podle rozboru parcelních čar relativně brzy. Průčelí domu zachycené Huberovým plánem, Langweilem i mapou stabilního katastru jasně ustupovalo k severu oproti průběhu jejího jižního líce. Dokumentace západního průčelí věže zachytila v roce 1936 neobyčejně cenné informace. Vlevo od dru-

hotně proraženého okna v přízemí vidíme intaktní líc z lomového kamene, který však ukončuje zřetelná svislá spára, stoupající od paty věže a opticky navazující na vnější stranu severní cihelné stojky vchodu do 1. patra. Vlevo od svislé spáry vidíme převážně cihelný líc, který však těsně nad terénem přechází v mohutnou zeď z lomového kamene, probíhající směrem k západu. Není pochyb o tom, že jde o zbytek hlavní hradby, k níž je věž přiložena na spáru. Při tomto přiložení byla hradba s věží lokálně spojena jednotlivými kameny. Uvedený cihelný líc byl proveden po ubourání hradby v rovině s bočním průčelím věže, přičemž svislá spára v tomto líci svědčí o tom, že k ubourání došlo ve dvou fázích. Ve chvíli, kdy měla být na místě mohutné

41) I. Borkovský, o. c. v pozn. 19.

hradby vystavěna jižní obvodová zeď domu, byla zbourána jenom zhruba jižní část masy hradby a severní část byla dílem využita pro domovní zeď. Teprve při zboření domu byla začistěna také tato nově vzniklá partie průčelí věže. Tomuto vývoji velmi přesvědčivě napovídají zejména fotografické snímky. Stejná dokumentace zachycuje rovněž vystupující předzáklad hradby a nad něj asi o 30 cm vyvýšený předzáklad věže (jeho horní úroveň cca 194,20), připojený k hradbě na spáru. Jde tedy o vztah zcela analogický situaci, jež je méně zřetelně patrná na východní straně (obr. 19, 20, 21). Na východě však základové spáry spočívaly zhruba o 70–80 cm níž, terén tedy směrem k západu zřejmě mírně stoupal (jak je tomu vlastně dodnes). Borkovský ostatně uvádí, že základy samotné hradební zdi východně od věže „*nejsou rovně kladeny, ale vlnovité*“.⁴²⁾ S uvedenými výškovými úrovněmi základů na východní a západní straně věže koresponduje dokumentace výkopu z roku 1959 na jižní straně, kde byl líc věže zastížen do hloubky 193,53 na východním a 193,83 na západní konci sondy. Pod touto úrovní byla cihelná podezdívka, nepochybně novodobá. Je velmi pravděpodobné, že cihelná podezdívka nahradila původní předzáklad, mírně stoupající směrem v západu (obr. 32).

Dodatečným připojením k vnějšímu líci hradební zdi lze také nejlépe vysvětlit výjimečnou mocnost severní zdi věže, dosahující v přízemí asi 215 cm. Tuto mocnost měla hradba východně od věže, zachycená na plánu zbořeného domu z roku 1857 (obr. 16). Ostatní tři obvodové zdi věže byly podstatně slabší a nic neprozrazuje, že by k tomu došlo drhotně, zeslabením ze strany interiéru. Také samotný tento rozdíl lze per analogiam pokládat za velmi silnou indicii dodatečného připojení věže.

42) I. Borkovský, o. c. v pozn. 19, s. 461. Nadmořské výšky základových partií hradby a věže a jejich srovnání s podobnými údaji z jiných míst jsou velmi zajímavé také z širšího hlediska utváření hradebního systému. V literatuře se např. objevuje otázka, jak navazoval staroměstský příkop na Vltavu a jak se říční hladina případně mohla podílet na jeho zavodnění. Pokud základová spára hlavní hradby v sousedství věže za čp. 310-I ležela v úrovni cca 192,80 a směrem k západu ještě mírně stoupala, pokud mělo stejnou tendenci dno příkopu zjištěné v blízkém sousedství za čp. 313-I v úrovni 188,70 (srov. *Zd. Dragoun*, o. c. v pozn. 1) a pokud základová spára hradby za nedalekým čp. 323-I na

Obr. 23: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled od jihovýchodu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). V dolní části východního průčelí drobná zazděná střílna, vpravo od věže vnější líc dochované části hlavní hradby.

Původní výšku hradby a postup dodatečného napojení věže přibližuje dokumentovaný stav severozápadního nároží věžního hranolu. Kvádrová armatura zde začíná těsně nad úrovní dodnes dochované pultové stříšky, zatímco níže je pouze uvedený cihelný líc, vzniklý „začistěním“ zbourané části hradby (obr. 19). Stříšku tedy můžeme pokládat za přibližně totožnou s úrovní původního hradebního ochozu,

říční straně ležela níže než v úrovni 185,67 (ibid.), projevuje se zde na relativně krátkou vzdálenost výrazný sestup základové spáry hradby z terasového stupně Villa na VIIc a vzápětí dokonce na okraj vltavské nivy. Dno příkopu bylo v prostoru terasy Villa spolehlivě nad úrovní hladiny Vltavy jak před, tak také po vzduší její hladiny jevy v průběhu 13. století. Uvedená terasa v jihovýchodním cípu Starého Města přitom dosahovala bezmála k říční inundaci (srov. zejm. *L. Hrdlička*, Jak se měnila a rostla středověká Praha, in: *J. Kovanda a kol.*, Neživá příroda Prahy a jejího okolí, Praha 2001, 201–212).

Obr. 24: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled na východní průčelí, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Vpravo v popředí zbytek hlavní hradby s patrným základovým stupněm, v parkánu archeologický výzkum pohřebiště. V dolní části průčelí věže drobná zazděná střílna, dole předzáklad, po stranách horního novodobého okna dvě zazděné šterbinové střílny.

jenž by tak dosahoval výšky maximálně 550 cm od základové spáry. Pokud budeme vycházet z předpokladu, že ochoz hradební zdi chránila na straně k nepříteli obvyklá, asi 70 cm silná předprsň zídka s cimbuřím, byla tato ochrana při napojení věže přerušena. Absenci stop předprsň na snímcích západního průčelí věže lze pak vyložit tím, že předprsň byla k věži po svém přerušení připojena na spáru. Značná mocnost hradby umožnila nastavení severní zdi věže na místě úseku tenčí předprsň, aniž by ochoz musel být zúžen na neúnosnou míru. V přízemí plnila funkci severní zdi věže samotná hradba (obr. 19, 20, 21).

Další cenné informace přináší dokumentace z 30. let 20. století o věžních otvorech. Na západním průčelí vidíme v přízemí cihlami vymezené, jasně druhotné okno. O podlaží výš pak zazděný, dnes uvolněný vchod a vpravo nad ním rovněž

zazděný šterbinový otvor. V horním podlaží na pravé straně lze rozeznat dvě svislé hrany okénka, v jehož zazdívce se jasně rýsuje užší zazděný otvor. Analogické okénko v levé polovině fasády, nalezené v interiéru, zakrývala omítka. Protější, východní průčelí bylo více zakryto omítkou, ale zejména poškozeno odbouráním celého severovýchodního nároží při přístavbě domu a proražením velkých oken v 1. a 2. patře. Přesto se zde objevila dvě dodatečně zúžená okénka v horním podlaží, shodná se západní fasádou, a takřka na ose v horní části přízemí drobný šterbinový otvor, podobný otvoru v patře západní strany. Jižní průčelí odhalilo dvě velká druhotná okna v 1. a 2. patře a nahoře opět dva dodatečně zúžené a zazděné otvory, shodné s předešlými fasádami. Pokud také zde byly šterbinové otvory na ose v 1. patře a přízemí, mohly být zničeny při probourání okna a zakryty omítkou. Nejméně informací nám podává dokumentace ze 30. let 20. století o severním průčelí. Téměř celá jeho východní třetina byla zničena domem, který se zde napojil na věž v její plné výšce. V době pořizování dokumentace zůstalo průčelí s výjimkou menších částí omítnuto a jen těsně nad někdejší hradebním ochozem se zhruba v ose objevil zazděný vchod se segmentovým záklenkem. V přízemí byl zaznamenán vchod s hrotitým ostěním a o další podlaží níže obdélný vstup do suterénu.

K interpretaci nálezů na fasádách přispívá zejména doku-

mentace interiérů a celkové zaměření věže (obr. 17, 27–31).

Dnes nepřístupný sklep s valenou klenbou má podle tohoto zaměření nápadně nepravidelný půdorys, který patrně svědčí o druhotném vyhloubení prostoru a rovněž o dodatečných statických opatřeních. Vedle velmi široké niky vchodu tomu napovídá také výšková úroveň podlahy, která leží o více než 250 cm hlouběji oproti základové spáře věže. Způsob osvětlení či větrání sklepa neznáme.

Přízemí věže naproti tomu odpovídá dimenzemi zdí nadzemní úrovni. Jeho valená klenba je podle doloženého drobného otvoru na východní straně dodatečná, neboť jej zakrývá. Dolní konec tohoto otvoru, jak byl zachycen na fasádě, se nacházel přibližně 280 cm nad dnešní podlahou přízemí. Nevíme však, zda úroveň podlahy odpovídá původnímu stavu, podle polohy základové spáry mohla být i poněkud

níže. Stejně tak je nejasné, zda zachycené vnější ústí východního otvoru o velikosti 34×11 cm odpovídalo své původní výšce, a také neznáme tvar jeho niky v mase zdi. Rozhodující je přitom otázka původní funkce otvoru, jehož umístění takřka uprostřed boční zdi, stejně jako tvar a orientace ústí snad napovídá spíše střílně než pouhému přívodu vzduchu a světla. Pak bychom ovšem museli počítat s existencí podlahy podstatně blíže parapetu otvoru než je tomu dnes. Takováto střílna (případně jejich větší počet) by se tedy původně nacházela spíše v 1. patře než v přízemí. Vyloučit nemůžeme její druhotné zřízení. Jistě dodatečný, a to nejen ve vztahu k hradbě, ale i k věži, je dnešní vchod do přízemí ze strany města. Podle analogií je třeba předpokládat, že do dolních podlaží věže se původně sestupovalo vnitřním schodištěm shora.

Stejná úvaha jako v případě uvažovaných střílen dnešního přízemí se nabízí v dalším podlaží. Umístění, dimenze a utváření šterbinového otvoru v západní zdi napovídá s velkou přesvědčivostí jeho určení ke střelbě. Pravidelný tvar niky, její překlad tvořený pravděpodobně přitesanými kusy kamene a provedení ostění lze pokládat za indicie vzniku střílny zároveň s výstavbou věže. Aby mohla střílna sloužit svému účelu, musíme si představit podlahu patra ne níže než cca 110 cm pod parapetem, zatímco dnes tento výškový rozdíl činí takřka 200 cm. Uvažovaná podlaha by však kolidovala s dochovaným západním vstupem do věže, který by proto musel vzniknout později, po změně úrovní vnitřního dělení stavby. Pro druhotný vznik vstupu opravdu svědčí několik skutečností. Snímky interiéru patra ukazují nerovné, z částí cihel provedené hrany špalet vstupní niky a především její plochý podhled bez zřetelného překladu (obr. 27). Tyto vlastnosti bychom u původního otvoru dokázali stěží vysvětlit. Vchod navíc ústí před vnější líc hradby, což lze teoreticky zdůvodnit jedině tím, že končil arkýřovým prevetem. Podoba ostění a absence jakýchkoli stop arkýře na průčelí však tuto možnost nepotvrzují. Vchod byl tedy zjevně prorazen až po ukončení fortifikačního poslání věže, v souvislosti s jejím spojením se stavbou umístěnou v parkánu. Zbytky zástavby tohoto prostoru nám přibližuje rovněž dokumentace z roku 1936.

Obr. 25: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled od severovýchodu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Severovýchodní nároží bylo silně pozměněno přístavbou domu. Vpravo část původního severního průčelí, dole zbytek hradby.

Naopak za stopu původního otvoru musíme pokládat svislou řadu přitesaných, nejspíše opukových kamenů, která byla obnažena na severní stěně stejného podlaží. Kameny tvoří na západní straně řady jednotnou svislou hranu, zatímco na straně východní mají nepravidelný tvar a různou délku. Není třeba pochybovat o tom, že kameny původně tvořily pravé (východní) nároží niky vstupu. Hrana nároží niky je vzdálena 120 cm od severozápadního rohu místnosti, a proto je pravděpodobné, že protější špaleta niky vstupu přímo navazovala až na tento roh. Kamenů tvořících pravé nároží je celkem sedm, přičemž krajní z nich netvoří součást uvedené souvislé hrany, ale svým nepravidelným okrajem mírně ustupují směrem doprava (obr. 17, 28). Tato vlastnost dvou krajních kamenů lze nejspíše vysvětlit jejich poškozením při úpravě otvoru. Dolní kámen můžeme pokládat za zbytek dolního vymezení niky, avšak interpre-

Obr. 26: SMP, věž za čp. 310-I. Detail dolní části severního průčelí, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Vpravo gotický portál vstupu do přízemí věže. Vlevo dole vstup do sklepa domu, před nímž schodiště odbočovalo doprava ke vstupu do suterénu věže.

tace horního kamene jako zbytku překladu niky není pravděpodobná vzhledem k pouze 154 cm výšce takového otvoru. Jednoznačné vysvětlení neumožňují ani dva lomoité kameny nad uvažovaným horním kamenem, jejichž poloha by mohla být indicií segmentového záklenku či vylehčovacího pasu. Stanovená úroveň podlahy niky se nachází přibližně 113 cm (eventuálně 92 cm, pokud bychom dolní z tesaných kamenů pokládali ještě za součást svislé hrany) nad dnešní podlahou, tedy 85 cm (event. 106 cm) pod parapetem západní střílny. Právě takovouto výšku parapetu, jak jsme již uvedli, můžeme považovat pro funkčnost střílny za adekvátní.

Velmi důležitá je otázka, zda identifikovanou vstupní niku můžeme funkčně a časově spojit s půlkruhově zaklenutým portálem na severním průčelí. Svou šířkou a umístěním v půdorysu věže portálek s nikou koresponduje, avšak jeho práh se nachází asi o 100 cm výš než předpokládaná spodní úroveň niky. Při eventualitě současného vzniku bychom museli uvažovat o existenci několika schodů mezi portálem a podlahou patra věže a zároveň o značně vyšší nise, než se dnes zdá podle tesaných kamenů na jejím východním nároží. Proto je pravděpodobnější, že poloha portálku na severním průčelí je ve vztahu k nise pozdější, čemuž nasvědčuje také její značné vyvýšení nad předpokládanou úroveň ochozu. Výškovou úroveň prahu původního vstupu můžeme stanovit přibližně 50–70 cm nad úroveň

hradebního ochozu. Nelze vyloučit, že při posunutí portálku do vyšší polohy byly druhotně použity alespoň některé díly jeho ostění.⁴³⁾ Také tento vstup, rovněž již zřejmě nesusouvisející s primární funkcí stavby, byl však později zazděn a nahrazen novodobým otopným zařízením, jehož zbytky zachycuje dokumentace z roku 1936.

Príslušné patro původního vnitřního uspořádání věže bylo tedy vstupní a kromě vchodu v týlní straně sloužilo k aktivní obraně. Je velice pravděpodobné, že střílna nebyla pouze v západní, ale rovněž v jižní a východní straně, kde však původní situaci definitivně zničila velká novodobá okna. Existence dalších otvorů není pravděpodobná, kromě možnosti osvětlovacího okénka v severní stěně. Zde však, vpravo od hrany vstupní niky, dokumentace zachycuje větší cihelnou vyzdívku, související s dalším druhotným vchodem a následným zřízením komína.

Pro pokus o výklad vývoje dnešního horního patra jsou směrodatné původní otvory zachycené fotograficky a zaměřením z roku 1936 ve dvojicích na východní, jižní a západní fasádě (zde však levá nebyla zvenku zřetelná). Na severní straně je zachycuje pouze zaměření z roku 1959, ovšem na rozdíl od ostatních stran vzájemně méně vzdálené. Stáří těchto severních otvorů proto pokládáme za problematické. Původnosti otvorů na východě, jihu a západě nasvědčuje zejména detailní snímek jižního průčelí, kde zřetelně vidíme přitesané kameny svislých hran (obr. 22). Podle zaměření a snímků mají všechny tyto otvory na jednotlivých průčelích jednotnou šířku asi 70–75 cm, shodná je také výšková úroveň parapetů a symetrické rozmístění. Pozoruhodná je nejasnost horního zakončení otvorů, ani v jednom případě se nezachoval překlad nebo záklenek. Můžeme tak stanovit pouze jejich přibližnou minimální výšku, opět nejlépe zřetelnou na jižní straně, a to na 100 cm. Nutné se tedy nabízí otázka, zda tu překlady či záklenky původně byly. Stejně zajímavá je otázka půdorysu těchto otvorů, neboť v interiéru patra nenacházíme adekvátní protějšek jejich šíře. V odpovídající výšce a poloze zde byly objeveny obdélné otvory s rovným překladem, které svou výškou (cca 71–77 cm) ani šířkou (45–50 cm) nedosahovaly velikosti otvorů na průčelích (obr. 29, 30, 31). Vnitřní, později zazděné otvory se směrem ven nejspíše zužovaly a ústily v podobě střílnových šterbin o minimální výšce 74 a šířce asi 10–15 cm, které byly součástí dodatečné zadržky otvorů na fasádách (obr. 17). Zatímco navenek jsou tyto šterbiny součástí zadržky původních větších otvorů, v interiéru patra stopy těchto otvorů chybí. Jako vysvětlení tohoto rozporu by mohla posloužit domněnka, že vnitřní lince patra byly před provedením druhotných šterbinových střílen s nálevkovitými špaletami plošně strženy, za pravděpodobnější však pokládáme jiný vývoj: Obvodové zdi s původními otvory na fasádě byly podstatně tenčí a při změně otvorů na šterbinové střílny byly zdi zevnitř zesíleny. Tomuto vývoji zřejmě nasvědčuje také jinak nepřesné zaměření půdorysu 2. patra u roku 1959 (obr. 32). Zesílení bylo nejspíše vyvoláno záměrem dodatečného zvýšení věže. O tom, že věž byla v určitém období svého vývoje vyšší než dnes svědčí opět dokumentace z roku 1936, zachycující nepravidelně zakončenou korunu věže a zejmé-

43) Podle zaměření z roku 1959 (obr. 32) se zdá, že stojky a pravá část prahu portálku nebyly tvořeny na rozdíl od ostatních částí tesaným kamenem. Za předpokladu umístění portálku na původním místě bychom očekávali spíše jeho kompletní dochování.

Obr. 27: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér 1. patra s pohledem k severozápadu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Vpravo zazděná nika vchodu od západu, vlevo nahoře zazděná nika střílny.

na spodní část zazděného otvoru ve vrcholové partii jižní fasády. Pozoruhodné jsou zde rovněž dva souměrně umístěné hranolové otvory (výška až 28 cm) přibližně v téže výškové úrovni, které by mohly eventuálně náležet zaniklým vzpěrám nějaké dřevěné konstrukce, přesazené před průčelí (obr. 22). Přijmeme-li výše uvedený návrh vývoje, mohli bychom velké otvory na fasádách horního podlaží nejspíše pokládat za proluky cimbuří, kterým věž původně vrcholila. Těto představě dále nasvědčují dimenze takto rekonstruovaného cimbuří, absence tesaných armatur horních částí nároží věže, jakož i absence překladů či záklenků původních otvorů (proluky cimbuří jsou nahoře otevřené).

Cimbuří či pozdější střílny na jeho místě nutně vyžadují představu úrovně původní podlahy patra – podobně jako v 1. patře – alespoň o 70 cm výše než je tomu dnes. Takto umístěná podlaha by pak také lépe odpovídala navržené

Obr. 28: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér 1. patra s pohledem k severozápadu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Uprostřed zazděná nika vstupu od severu se svíslou řadou opukových kvádrů na pravé hraně (srov. obr. 27).

původní úrovně podlahy v 1. patře, které by tak bylo téměř 4 m vysoké. Složitost vývoje a značnou frekvenci změn vertikálního dělení vnitřku věže jen dokresluje poloha horního portálku s cihelným ostěním na severní fasádě, jehož nika byla ve 30. letech 20. století rovněž nalezena. Portálek výškově koliduje jak s rekonstruovanou původní polohou podlahy 2. patra, tak také s půlkruhově sklenutým vchodem téhož průčelí. Při pohledu na oklepané stěny obou pater věže, zachycené značně podrobně fotografickými snímky z roku 1936, zaujme absence jasných stop po původních stropních trámech, počítáme-li s tak radikálními změnami v poloze těchto předělů. Stejně snímky však ukazují, že také jiných změn a zásahů bylo v průběhu využívání stavby tak velké množství, že stopy původního dělení, které podle dochovaných portálků zaniklo ještě ve středověku, mohly být zcela zastřeny. V 1. patře byl tento proces spojen zejména

Obr. 29: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér 2. patra s pohledem na jižní stěnu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Uprostřed novodobý vstup, po jeho stranách zazděné niky střelů.

s průrazy velkých oken na východě a jihu, se vznikem do-
datečných vstupů na západě a severu, navíc oklepání omí-
tek a očištění zdiva nebylo v době provádění fotodokumen-
tace dokonalé. Ve 2. patře byla většího poškození druhot-
nými průrazy uchráněna pouze západní a částečně také
jižní stěna, přesto musíme počítat s podstatnými výměna-
mi liců zdiva. Naznačuje to zejména pohled na jižní stěnu,
kde vlevo od zazděné niky dodatečného vstupu vidíme lic
tvořený většími lomovými kameny, kdežto vpravo se uplatňu-
je kámen nápadně drobnější (obr. 29). Do hodnocení zde na-
víc musíme promítnout předpoklad nadezdění ochozu cim-
buří. Lic v dolní části stěny by tak pocházel z jiné stavební
fáze než v části horní a trámy zde mohly spočívat ve výraz-
ném odskoku v síle zdiva, který byl v souvislosti s nástav-
bou odlámán. Naproti tomu lze zřejmě vzhledem k poloze
původního vstupu do 1. patra vyloučit možnost, že by toto
podlaží bylo zprvu zaklenuto.

STAVEBNÍ PODOBA A VÝVOJ

Na základě výše uvedeného pokládáme za reálné před-
ložit tuto rámcovou rekonstrukci původní stavební podoby
a středověkého vývoje **věže za čp. 310-I**:

Hradební věž byla dodatečně, na spáru přiložena k vněj-
šímu, jižnímu lici hlavní hradby. Zatímco dolní část hranolu
stavby v rozsahu přízemí využívá jako svou severní obvo-
dovou zeď pouze samotnou hradbu, má část horní vlastní
obvodovou zeď také na této straně. Zeď věže přitom byla za-
ložena vzhledem ke své menší mocnosti (110–120 cm) pou-
ze na vnější část koruny podstatně silnější hradby (215
cm), a proto byl odstraněn úsek její předprsňi zídky, která
zřejmě vrcholila cimbuřím. Hradební ochoz tak mohl i po
vzniku věže plynule probíhat, vyloučit však nelze jeho do-
datečné rozšíření úsekem dřevěné konstrukce.

Věž byla vystavěna z lomové opuky na vápennou maltu,
nároží armují kvádry tesané z téže horniny. Půdorys věže

je bezmála čtvercový (délka stra-
ny cca 650 cm) a původní výška
od základové spáry ke koruně
uvažovaného cimbuří dosahova-
la asi 12 m. Zdivo věže tak bylo
přibližně o 650 cm vyšší než úro-
veň hradebního ochozu (od ko-
runy předpokládaného cimbuří
tedy pouze o 450 cm). Vnitřek
věže se původně nejspíše dělil na
tři plochostropá podlaží, z nichž
dolní bylo asi 6, střední téměř 4
a horní kolem 2 m vysoké. Zdá
se, že mocnost obvodových zdí
přízemí a 1. patra byla praktic-
ky shodná, v rozmezí přibližně
130–110 cm. Důvodem tak vel-
kého rozdílu tloušťky zdiva opro-
ti starší hradební zdi byla patrně
snaha co nejúspěšnějším
způsobem vybudovat věž s do-
statečně prostornými interiéry
(cca 400 × 400 cm).

Vysoké přízemí věže bylo nej-
spíše zcela temné a přístupné

pouze otvorem v podlaze. Počítat můžeme zejména s jeho
skladovací funkcí. Přístupné zvenčí bylo teprve 1. patro,
a sice vchodem v severní zdi. Proč nebyl tento vchod umís-
těn na ose průčelí, ale v jeho postranní části, a proč byl
poněkud vyvýšen nad předpokládanou úroveň hradebního
ochozu, můžeme pouze hádat. Portálek, o jehož detailní
podobě nelze než spekulovat, snad měl být přístupný nejen
z ochozu, ale také z patra nějaké stavby, která mohla stát
za hradbou. V rámci feudálního dvorce, který se zde roz-
kládal nejpozději ve 20. letech 14. století, si lze takového
spojení (a to nejen funkčního, ale i majetkoprávní) představit.⁴⁴⁾
První patro kromě vstupu zjevně sloužilo také k aktivní
obraně věže. Poměrně vysoká úzká střelna v nepříliš silné
západní zdi umožňovala i bez prostornější niky vystřelit
z luku či kuše, byť s velmi omezeným účinkem. Stejnou
střelnu můžeme předpokládat podle analogií ve východní
i jižní zdi. Vnitřním schodištěm a otvorem ve stropu se vy-
stupovalo do horního podlaží, které zřejmě vymezovala ten-
čí předprsňi zeď se zuby cimbuří. Tři strany byly členěny
dvěma nepříliš širokými prolukami určenými pro střelce
a k vrhání předmětů, jen severní strana obrácená do mē-
sta snad tuto možnost z praktických důvodů neposkytova-
la. Jasně rovněž není, zda nezbytná střecha zakrývala ce-
lý půdorys věže, nebo jen její vnitřní dutinu, a ochoz s cim-
buřím tak zůstával nechráněný (obr. 41).

Pokud uvažujeme o možnosti již počátečního, byť znač-
ně volného spojení věže se zástavbou uvnitř hradeb, byl to
právě následný prudký rozvoj zástavby, který silně ovlivnil
pozdější dynamické proměny tohoto fortifikačního prvku.
Četnost a nejednoznačnost stavebních změn však velmi

44) V této souvislosti stojí za zmínku konšelský dekret z roku 1331, za-
kazující nekontrolované porušování hradby a věží prorážením oken
nebo jiných otvorů (Zd. Dragoun, o. c. v pozn. 2, 44; RBM II, J. Emler
ed., Praha 1890, č. 1757, s. 686–688). Z písemnosti je zřejmé, že již
v uvedené době bylo nutno regulovat zájem měšťanů o disponování s
hradebními věžemi a jejich druhotné využívání.

komplikuje možnost stanovit jejich pořadí a smysl.

Za dřívější musíme pokládat zásahy, které nesměřují v principu k potlačení původní obranné funkce věže, ale k jejímu posílení. První místo zde proto zaujímá doložená střelna ve vyvýšené části přízemí na východní straně (pokud ovšem ponecháme stranou možnost interpretace jako původního větracího otvoru). Její rozměry narozdíl od původní střelny 1. patra nasvědčují spíše určení pro ruční palnou zbraň, proto ji pokládáme za druhotnou. Stejně otvory v této výškové úrovni můžeme předpokládat také na jihu a západě. S tímto opatřením musel vzniknout první dodatečný předěl původního vysokého přízemí. Není jasné, zda v rámci stejné etapy byl již zřízen vchod do přízemí s lomeným gotickým portálkem od severu, k jeho konfliktu s uvažovaným dodatečným stropem patrně nedošlo. Rámcově v tomto období jako přízemí bylo zřejmě upraveno také horní podlaží, jehož uvažované cimbuří nahradily úzké střelny, patrně určené ručním palným zbraním, a na zároveň zesílené obvodové zdi vyrostlo minimálně jedno další podlaží. Toto patro snad bylo opatřeno vně vyloženou dřevěnou konstrukcí, plnící rovněž funkci podsebití. V této podobě byla věž zřejmě na vrcholu svého fortifikačního vývoje.

Další zásahy však již směřovaly proti tomuto trendu. Dům neznámé dispozice zřejmě přilehl těsně k vnitřnímu líci hradební zdi a došlo k těsnému kontaktu s věží, jejíž vnitřní dělení se tomuto domu mělo přizpůsobit. Od lomeného gotického portálku vedoucího do sklepa domu se sestupovalo po několika schodech ke vstupu do sklepa věže, který pokládáme za druhotně vyhloubený. Detailní podobu pravoúhlého, dnes nepřístupného vchodu do sklepa neznáme, stejně jako vzájemný časový vztah valených klenb sklepa a přízemí. Horní z klenb však zakryla střelna(?) přízemí. Množství dodatečných vstupů v patrech severní zdi věže nasvědčuje komplikovanému vývoji domu, jemuž se plně podřídily také vnitřní úpravy a dělení věže. K tomu přistoupilo spojení s domem v parkánu, který definitivně anuloval do té doby snad ještě přežívající obranné vlastnosti stavby. Z našeho pohledu je důležitý fakt, že k tomu-

Obr. 30: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér 2. patra s pohledem k severozápadu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Uprostřed zazděná nika druhotného vstupu od severu.

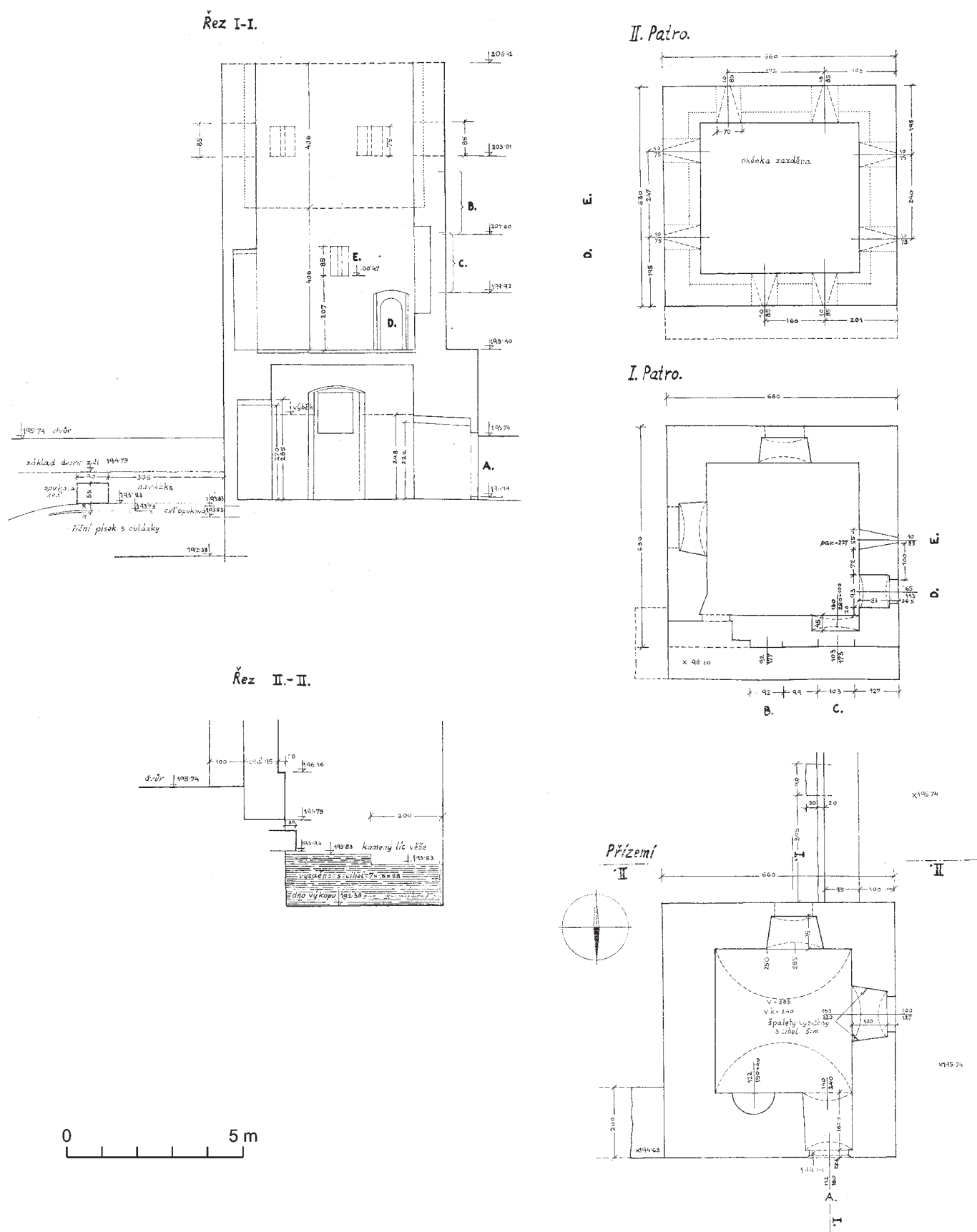

Obr. 31: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér 2. patra s pohledem k severovýchodu, snímek z roku 1936 (srov. pozn. 34). Mezi novodobými otvory jedna ze zazděných střel východní strany.

to zlomu zřejmě došlo ještě v pozdním středověku, eventuálně v 16. století. Později byl zbořen nejen tento objekt, ale i samotná hlavní hradba, a nový dům, jehož průčelní zeď hradbu využila jen zčásti, hleděl do parkánu upraveného na zahradu velkými okny v několika podlažích (srov. obr. 4).

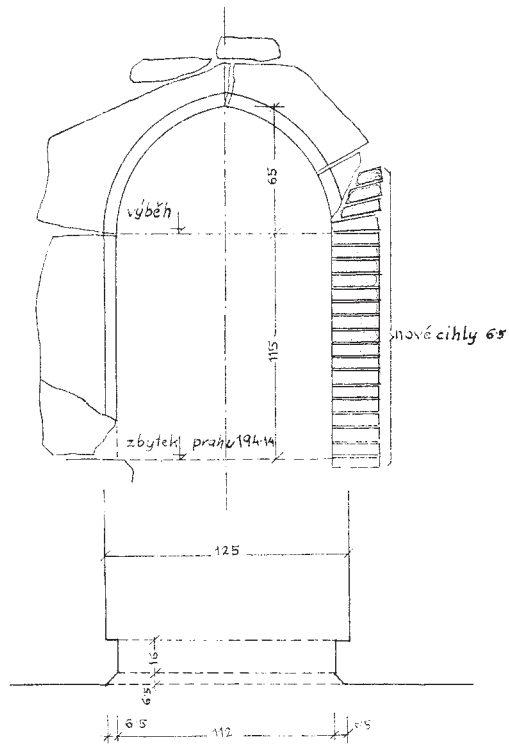
HODNOCENÍ

Dosavadní datování vzniku opevnění Starého Města pražského je založeno na vyprávění tzv. Druhého pokračovatele Kosmova. Z něj vyplývá, že město přikázal po smrti

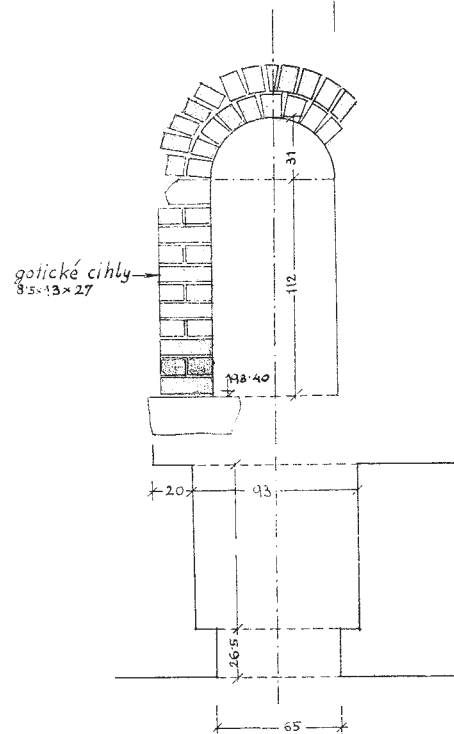

Obr. 32: SMP, věž za čp. 310-I. Zaměření SÚRPMO z roku 1959, v průběhu rekonstrukce, včetně výkopu při jižním průčelí (archiv NPÚ-ÚOPP, č. 1133/1a, Z/5;k tisku připravil V. Tutr).

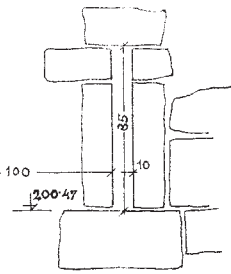
Portálek A.

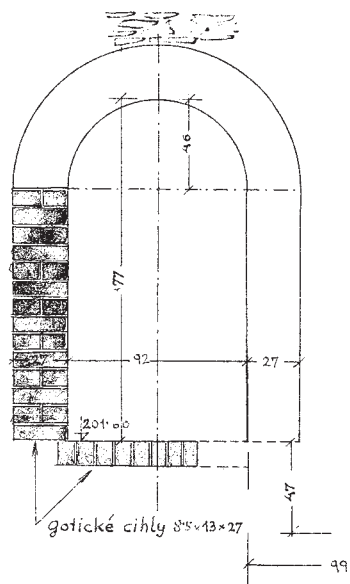
D.

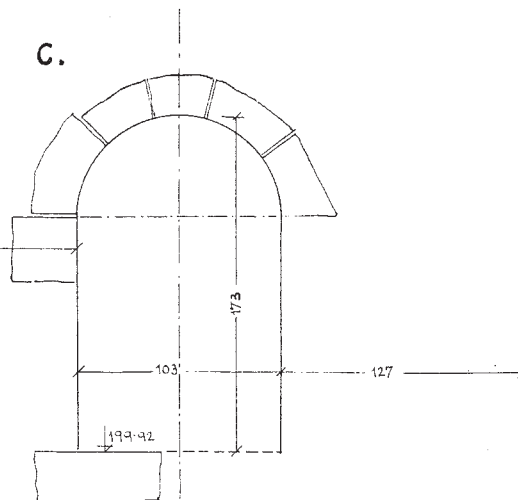
E.

B.

C.

Obr. 33: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled od severovýchodu (foto V. Razím, 2003).

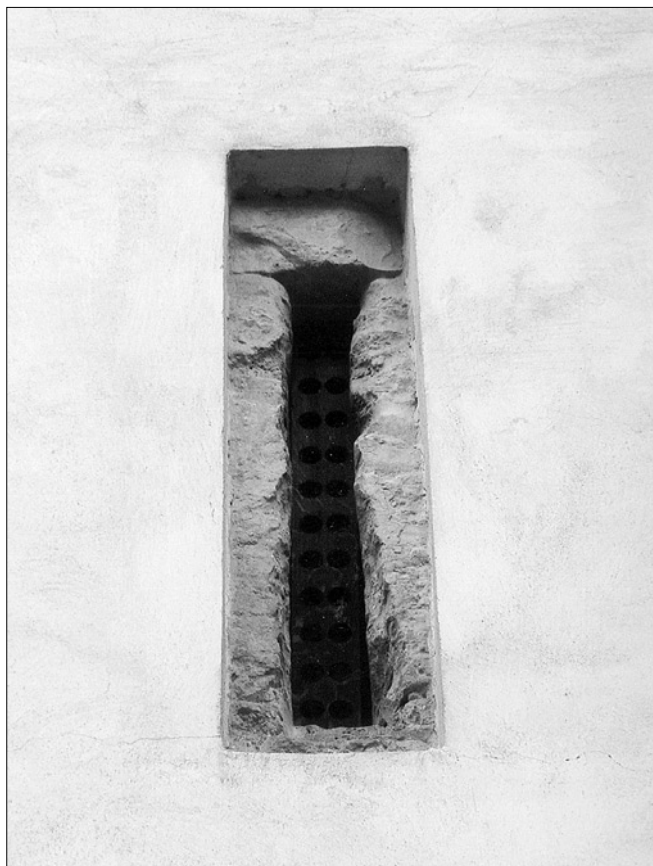
Obr. 35: SMP, věž za čp. 310-I. Celkový pohled od západu (srov. obr. 19; foto V. Razím, 2003).

Obr. 34: SMP, věž za čp. 310-I. Detail severního průčelí se dvěma portálky (foto V. Razím, 2003).

Obr. 36: SMP, věž za čp. 310-I. Západní průčelí, detail vstupu do 1. patra (foto V. Razím, 2003).

Obr. 37: SMP, věž za čp. 310-I. Západní průčelí, detail střelny v 1. patře (foto V. Razím, 2003).

Obr. 38: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér přízemí s pohledem na jižní stěnu (foto V. Razím, 2003).

svého otce (1230) opevnit král Václav I. a že část hradeb na západní a severní straně se ohrazovala teprve roku 1253.⁴⁵⁾ Vzhledem k tomu, že právě západní a severní strana města byla bezprostředně chráněna širokým tokem Vltavy, můžeme na základě dedukce, ale také srovnání s příklady jiných městských hradeb usuzovat, že tato část opevnění se stavěla až poté, co byla hradbami zajištěna přírodou téměř nechráněná zbylá část obvodu.

Lze tedy konstatovat, že staroměstské hradby nechal ve 30. letech 13. století vytýčit a založit Václav I., během jehož panování (1230–1253) pak byly vybudovány, ať už zcela nebo s určitými nedokončenými partiemi. S tímto závěrem se ztotožňuje dosavadní archeologický výzkum.⁴⁶⁾

Vyjdeme-li z předpokladu, že také úsek hlavní hradby při dnešní Bartolomějské ulici vyrostl v uvedeném období, je zásadní otázka, můžeme-li nějak určit, kdy k němu byla připojena věž za dnešním čp. 310-I. Samotná nálezová situace, kterou známe jen částečně z fotografií a zaměření z roku 1936, prozrazuje existenci stavební spáry a odlišnostmi v provedení základového zdiva časovou následnost, ale nemožňuje stanovit ani přibližný časový rozdíl. Tento rozdíl mohl teoreticky představovat jak velmi krátké období, tak také celá desetiletí. Využít bohužel nelze Borkovského údaj o vrstvě písku s oblázky, rozprostřené v parkánu po vzniku hradby.⁴⁷⁾ Zřejmě stejnou vrstvu eviduje zaměření z ro-

Obr. 39: SMP, věž za čp. 310-I. Interiér 1. patra s pohledem na západní stěnu, vpravo vstup, vlevo nahoře střelna (srov. obr. 27; foto V. Razím, 2003).

45) M. Bláhová a Z. Fiala edd., Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 102, 112.

46) Srov. Zd. Dragoun, o. c. v pozn. 2 a tam uvedená literatura.

47) Srov. J. Borkovský, o. c. v pozn. 19, 461–462; Zd. Dragoun, o. c. v pozn. 2, s. 57.

ku 1959 v sondě při jižním průčelí věže, ale přesný vztah vrstvy ke zdivu odsud nezjistíme (obr. 32). Jsme tedy zcela odkázáni na vypovídací hodnotu samotné stavby věže, konkrétně její celkové formy, půdorysného vztahu k hradbě a některých prvků.

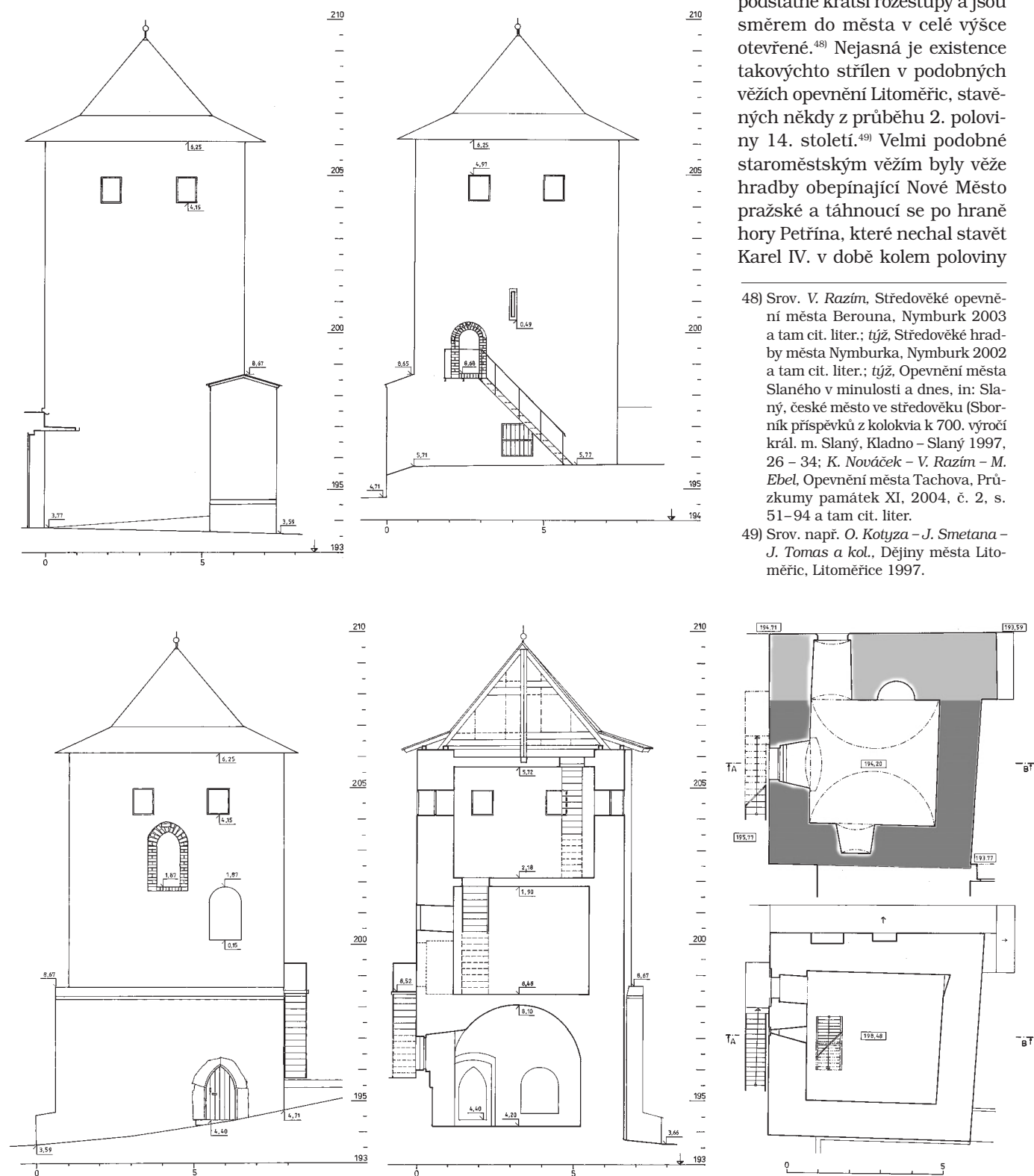
Vzniku věže nejpozději před vypuknutím husitských válek nasvědčuje typ vyšší šterbinové střílny v 1. patře věže za

čp. 310-I. V pozdější době je uplatnění takového otvoru méně pravděpodobné. Naproti tomu nelze v našem, ani širším středoevropském prostoru spolehlivě stanovit období nejčasnějšího výskytu tohoto prvku. Je sice třeba poukázat na jeho prokazatelnou absenci v hradebních systémech z doby kolem roku 1300 či ještě o něco pozdějších (zejména Beroun, Nymburk, Slaný, Tachov), zde však mají věže

podstatně kratší rozestupy a jsou směrem do města v celé výšce otevřené.⁴⁸⁾ Nejasná je existence takovýchto střílen v podobných věžích opevnění Litoměřic, stavených někdy z průběhu 2. poloviny 14. století.⁴⁹⁾ Velmi podobné staroměstským věžím byly věže hradby obepínající Nové Město pražské a táhnoucí se po hraně hory Petřina, které nechal stavět Karel IV. v době kolem poloviny

48) Srov. V. Razím, Středověké opevnění města Berouna, Nymburk 2003 a tam cit. liter.; *tjž*, Středověké hradby města Nymburka, Nymburk 2002 a tam cit. liter.; *tjž*, Opevnění města Slaného v minulosti a dnes, in: Slaný, české město ve středověku (Sborník příspěvků z kolokvia k 700. výročí král. m. Slaný, Kladno – Slaný 1997, 26 – 34; K. Nováček – V. Razím – M. Ebel, Opevnění města Tachova, Průzkumy památek XI, 2004, č. 2, s. 51–94 a tam cit. liter.

49) Srov. např. O. Kotyza – J. Smetana – J. Tomas a kol., Dějiny města Litoměřic, Litoměřice 1997.

Obr. 40: SMP, věž za čp. 310-I. Zaměření současného stavu, pohledy od východu, západu a severu, svislý řez s pohledem k severu, půdorys přízemí a 1. patra (Zv. Dragoun, 2003, vyhodnocení stavebního vývoje přízemí V. Razím).

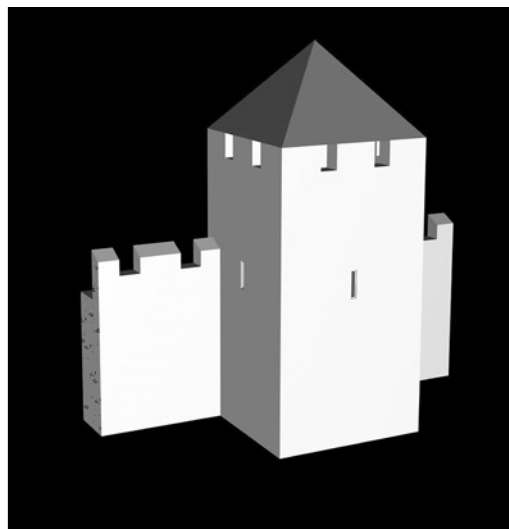
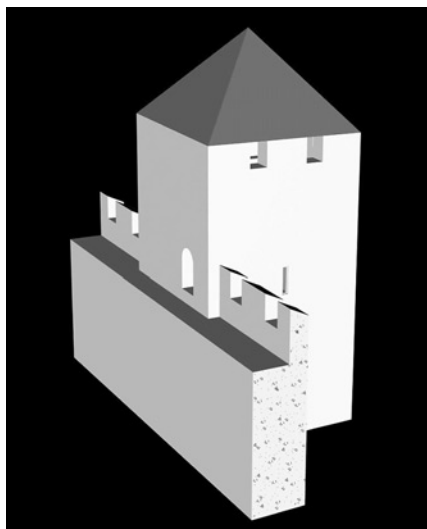
14. století. Také u těchto věží však panuje v otázce existence střílen nejistota.⁵⁰⁾

Z dochovaných vhodných příkladů, které nejsou zeměpisně příliš vzdálené, se staroměstským věžím nejvíce podobají hradební věže v saském Freibergu a západočeském Chebu.

Opevnění bohatého horního města Freibergu v někdejší Míšeňsku je prvně zmíněno k roku 1233 („*extra muros civitatis Vriberc*“). Předpokládá se, že městské hradby začaly být budovány nejpozději kolem roku 1200, když předtím došlo ke spojení několika starších sídlišť a plánovitě vyměřeného Horního města v jeden celek o výměře bezmála 47 ha.⁵¹⁾ Hlavní městská hradba, která navazovala na markraběcí hrad, byla spojena se systémem hranolových věží, pravidelně rozmístěných v intervalech dlouhých kolem 40 m. K dnešku se

50) Srov. V. Razím – D. Razím, Městské opevnění na Petříně, in: J. Zavřel a kol., Pražský vrch Petřín, Praha – Litomyšl 2001, s. 133–143.

51) M. Laurenz, Die Freiburger Stadtbefestigung, in: Y. Hoffmann – U. Richter edd., Denkmaltopographie Bundesrepublik Deutschland, Denkmale in Sachsen, Stadt Freiberg, Beiträge, Band I, Freiberg 2002, s. 242–259 a cit. liter.

Obr. 41: SMP, věž za čp. 310-I. Pokus o rekonstrukci původní stavební podoby věže (varianta se střechou nad celým půdorysem, vynecháno případné rozšíření ochozu v týlu věže). Pohled od severozápadu a jihozápadu (návrh V. Razím, provedl J. Veselý).

jich dochovalo pouze několik a některé byly i vícekrát upravovány. Půdorysný vztah věží k hradbě byl velmi podobný pražské věži za čp. 310-I (obr. 42, 43), ačkoli se s hradbou budovaly současně. Na půdorysu o vnějších rozměrech cca 6 × 4 m stojí obvodové zdi o mocnosti asi 180 cm, která se shoduje s hradební zdí. Vnitřní prostor byl tedy znatelně těsnější než v Praze. Zcela temné přízemí bylo přístupno pouze shora, z 1. patra, do kterého se vstupovalo na straně města. Zeď s tímto vchodem byla oproti ostatním slabší, ale

Obr. 42: Freiberg (Sasko), jedna z dochovaných věží na severní straně města, pohled z příkopu (foto V. Razím, 1997).

Obr. 43: Freiberg (Sasko), jedna z dochovaných věží na severní straně (srov. obr. 42), pohled z města (foto V. Razím, 1997).

Obr. 44: Cheb, tzv. Teuflova věž na jižní straně města, celkový pohled z parkánu (foto V. Razím, 2003).

v některých případech vznikla později, věže tedy byly původně v patrech směrem do města otevřené. Několik věží, které nebyly druhotně upravené, si uchovalo ve dvou patrech střílny, vždy jednu na každé straně.⁵²⁾ Tyto otvory jsou velikostí takřka shodné s otvorem nalezeným na západní straně 1. patra věže za čp. 310-I. Jakkoli je uvedený předpoklad výstavby hradeb Freibergu v průběhu 13. století plně oprávněný, nelze jejich severní segment, ve kterém se věže dochovaly, blíže datovat. I přes značný ekonomický potenciál města musíme počítat s delším obdobím výstavby hradebního okruhu, dlouhého asi 2700 m.

Město Cheb („civitas Egra“) se poprvé připomíná roku 1203,

52) Tato charakteristika vychází z naší vlastní rekognoskace, neboť stavebněhistorický průzkum hradeb zatím nebyl proveden a dosavadní publikace (o. c. v pozn. 51) nepřinášejí podrobnější stavební dokumentaci a rozbor.

kdy patřilo k říši. Za zmatků kolem nástupnictví na říšský trůn v 60. letech 13. století je anektoval Přemysl Otakar II., krátce držel Cheb také Václav II. Zásadní mezník v dějinách města představuje rok 1322, kdy se Chebsko stalo trvalou zástavou České koruny. Privilegium Jana Lucemburského zajistilo Chebu výjimečné postavení jakožto královského a zároveň říšského města.

Vývoj chebské městské fortifikace ve starším období její existence je spojen s řadou otázek. Písemné prameny dokládají složitý a velmi intenzivní rozvoj fortifikace až od 14. století. Obecně je sice zmíněna již roku 1285 a 1306, ale teprve poté jsou doloženy její konkrétní části, jmenovitě brány.⁵³⁾ Základní součástí opevnění byla hlavní hradba, kterou všechna známá zobrazení však již zachycují v pozdější úpravě po dodatečném zvýšení, s krytým ochozem. Způsob původního zakončení hradby není prokázán, její mocnost v dolní úrovni dosahovala kolem 170 cm. Z řady starých celkových plánů města a vedut víme, že byla hradba vybavena hranolovými, vpřed plně vystupujícími věžemi, jejichž systém se alespoň na východní a jižní straně města jeví jako jednotný, s kurtinami dlouhými nejčastěji kolem 60–70 m. Západně od Horní brány však byly věže vzájemně vzdáleny necelých 40 m, je tedy možné, že delší kurtiny na východní straně jsou až důsledkem zániku některých věží v novověku. Věže byly většinou bez dokumentace zbořeny po polovině 19. století, s výjimkou čtyř, které se dochovaly v různém rozsahu a různě přestavěné. Pouhý nízký střeš se zachoval z věže vzdálené asi 45 m východně od bývalé Horní brány. Věž o vnějších rozměrech asi 5 × 7 × 5 m byla na vnitřní straně uzavřena plynule probíhající hradební zdí,

53) P. Zahradník, Cheb, středověké městské opevnění, dějiny, Praha 1998, rkp.

Obr. 45: Cheb, tzv. Teuflova věž na jižní straně města, detail horní části s vysokými prolukami, do nichž byly vloženy cihelné zazdívkys okénky (foto V. Razím, 2003).

k jejímuž vnějšímu líci byla věž podle archeologického výzkumu přiložena na spáru.⁵⁴⁾ Také odlišná stavební technologie, úroveň základové spáry a mocnost základových zdí nasvědčují založení věže až s časovým odstupem od vzniku hradební zdi. Zhruba stejné rozměry má dochovaná spodní část věže jižně od hradu, jejíž nadzemní zdívo je však s kurtinami provázané.

Nejlépe dochovaná chebská věž, zv. Teuflova, stojí v původní výšce poblíž bývalé Mlýnské brány, u břehu Ohře. Jde o hranolovou čtyřpatrovou stavbu o velikosti půdorysu takřka shodné s věží u Horní brány. Síla obvodového zdiva v přízemí je asi 165 cm. Tři patra, vzájemně oddělená trámovými stropy, jsou v každé ze tří do parkánu vystupujících stran prolomena jednou šterbinovou střílnou nálevkovité špalety, vysokou 80 až 100 cm. Špalety některých střílen mají asymetrický půdorys, jejich rovné překlady jsou vždy zčásti tvořeny kamennými placáky a zčásti dřevěnými trámkami.⁵⁵⁾ Vnější ústí jsou vyzděna pouze z lomového kamene, parapety střílen se nacházejí v úrovni kolem 100 cm nad podlahou (obr. 44, 46, 48). Svrchní patro je na každé straně osvětleno 2–3 okénky s cihlovým záklenkem, jen na městské straně je jediný takovýto otvor. Tyto otvory jsou však teprve výsledkem druhotné úpravy, původně zde byly širší vysoké mezery, podobné prolukám cimbuří (obr. 45, 47). Do přízemí věže bylo možno vstoupit pouze podlahou 1. patra, do něhož se mělo vcházet uprostřed tenčí zdi otočené do města.

Nejspíše již v průběhu výstavby věže však došlo ke změně a vstup byl umístěn o patro výš, takže se k němu z úrovně hradebního ochozu probíhajícího v týlu věže zřejmě muselo stoupat ještě po dřevěném schodišti nebo žebříku. Tato změna patrně souvisela s tím, že hradební zeď byla v době budování věže oproti plánu poněkud zvýšena. Vstup je vymezen lomeným tesařským portálem bez profilace. Velmi důležité svědectví podává interiér kdysi temného přízemí, kde lze zřetelně sledovat, že boční zdi věže byly na spáru přiloženy k hradební zdi. Spáry stoupají do výšky asi 4 m nad

Obr. 46: Cheb, tzv. Teuflova věž na jižní straně města, detail interiéru 3. patra se střílnami (foto V. Razím, 2003).

Obr. 47: Cheb, tzv. Teuflova věž na jižní straně města, detail interiéru horního patra s vysokými prolukami, do nichž byly vloženy cihelné zazdívkky s okénky – srov. obr. 45 (foto V. Razím, 2003).

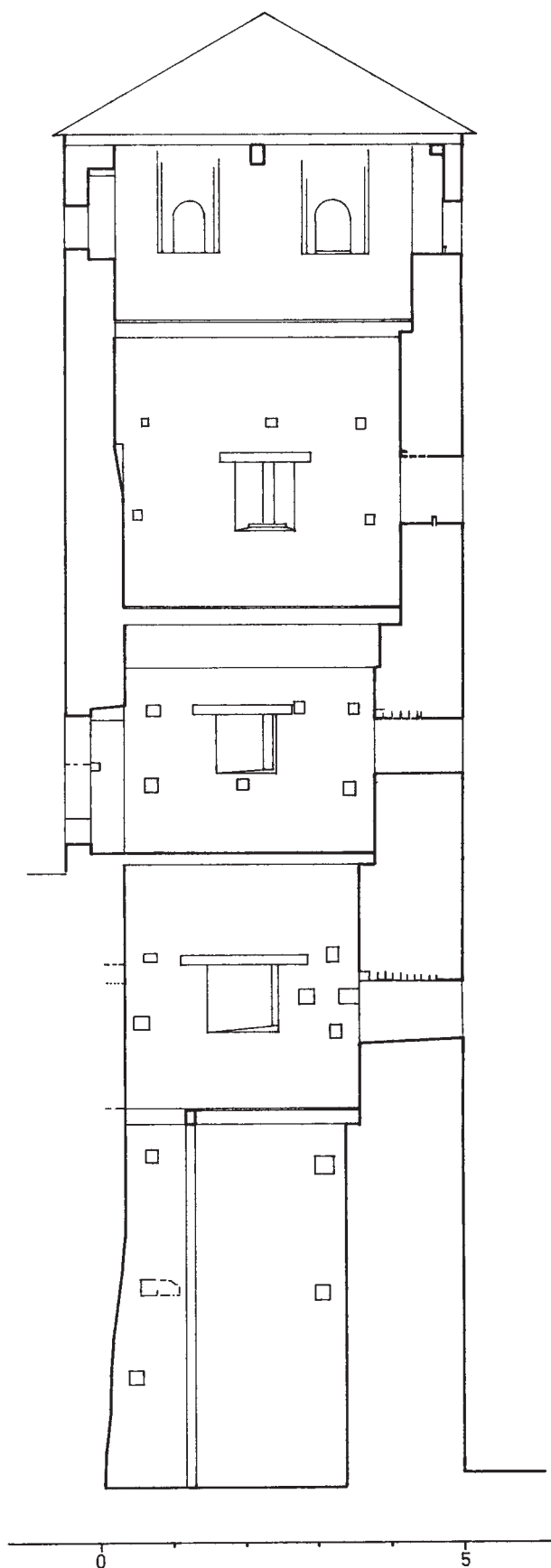
dnešní podlahu a výše již jsou obě stavby provázány. Situace nasvědčuje tomu, že se věž dodatečně připojila ke starší, poměrně nízké hradbě, která za tím účelem byla upravena (obr. 48). Druhotnému zvyšování hradby napovídá situace u čtvrté z dochovaných věží hlavní hradby, stojící západně od minoritského kláštera. Vnější rozměry půdorysu této věže měří asi 650 × 810 × 610 cm, jsou tedy oproti předešlým věžím znatelně větší. Dnešní podoba fasád a úprava všech interiérů je výsledkem postředomedověkých úprav. Věž je provázána s kurtinami a technologií výstavby, s nárožími vyzděnými z lomového kamene, odpovídá Teuflově věži.⁵⁶⁾

Jak již bylo výše naznačeno, je datování chebské hradby s těmito dovnitř uzavřenými hranolovými věžemi, ze kte-

54) P. Šebesta, Archeologický výzkum chebského městského jádra, Sborník Chebského muzea 1996, Cheb 1997, s. 3–8.

55) Pokus o dendrochronologické datování těchto překladů (T. Kyncl) byl neúspěšný.

56) Vše podle nepublikovaného průzkumu V. Razíma.

Obr. 48: Cheb, tzv. Teuflova věž na jižní straně města, zaměření současného stavu, svislý řez s pohledem k východu (Zv. Dragoun, 2003).

rých některé byly postaveny dodatečně, problematické. Zmíněný archeologický výzkum zatím pouze rámcově datuje hradební věž u Horní brány do 13. století. Partie opevnění u řeky Ohře, kde stojí tzv. Teuflova věž, zjevně patřila k fortifikačně méně exponovaným, a proto zde mohla být hlavní hradba modernizována později než na ostatních místech městského obvodu. Také nelze vyloučit, že některé z plánů doložených věží vznikly izolovaně, buď podstatně dříve, nebo naopak později než většina ostatních.

Podobné hranolové věže se vyskytovaly například také v hlavní hradbě bavorského Regensburgu, stavěné přibližně mezi léty 1284–1317.⁵⁷⁾ Kompletně se však dochovala pouze třípatrová věž v úseku mezi kostelem sv. Jiljí a bývalým benediktinským opatstvím u sv. Emmerama (dnes zámek Thurn-Taxis). Na rozdíl od předešlých příkladů takřka symetricky přerušuje průběh hradby, z jejichž ochozů je na obou bočních stranách v 1. patře přístupná. Úzké střilny, na dolním konci rozšířené stejně jako na zdejší východní bráně (Ostentor) z doby kolem roku 1300, se v 1. patře uplatňují jen v čele, ale v ostatních patrech také na bočních.

Pozoruhodné je srovnání s nedalekým městem Amberg, jehož nové hradby nařídil budovat král Ludvík Bavor od roku 1326.⁵⁸⁾ Také zdejší hranolové věže jsou přibližně souměrně začleněné do hlavní hradby, ale možnost flankování zjevně nebyla jejich prioritou. Některé věže předstupují do parkánu velmi málo a boční střilny se rovněž uplatnily nesystematicky. Jen jedna z věží se dochovala natolik, že lze rozeznat původní řešení strany otočené do města, která byla v přízemí uzavřená, ale výše otevřená.

Podobné tendence pozorujeme u některých hranolových věží západoslovenské Trnavy, postavených dříve, než na spáru připojené kurtiny hlavní hradby. Boční střilny v patrech se zde dochovaly v několika případech. Zvláštní pozornost vzbuzuje věž, jejíž boční střilny jsou téměř nebo zcela kurtinou zaslepeny.⁵⁹⁾ Hypotéza, že tyto věže vznikly již kolem poloviny 13. století a že na místě zděných kurtin byl zprvu zemní val, se dosud prezentuje bez náleзовých situací.⁶⁰⁾ Konflikt střilny věží s kurtinami lze vyložit také malým zájmem na skutečném využití otvorů ke střelbě a nedokonalou koordinací stavebních prací.⁶¹⁾

Vysoké hranolové věže byly součástí hlavní hradby jiho-moravského Znojma. Takřka intaktní je čtyřpatrová věž za čp. 225 v Horní České ulici, do níž původně vedl vstup z hradebního ochozu pouze na jedné straně. Asi 80 cm vysoké střilny s šikmými špaletami a s parapetem vysokým kolem 100 cm se důsledně uplatňují pouze v čelní straně. Stavitel tak zcela rezignoval na možnost boční střelby.⁶²⁾ Dendrochronologický průzkum neposkytl přesná data, ale

57) J. Drexler – A. Hubel a kol., Georg Dehio Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler, Bayern V: Regensburg und die Oberpfalz, München – Berlin 1991, s. 552–554.

58) Srov. o. c. v pozn. 57, s. 15–19, 33–34.

59) Jde o věž na jižní straně města, blízko ústí Halenárské ulice.

60) Srov. I. Staník, K počiatkom výstavby mestského opevnenia v Trnave, Pamiatky – príroda 1985, č. 1, s. 9–13.

61) Na tuto možnost jsme s využitím velmi instruktivního příkladu hradeb v severoitalském Soave z doby kolem poloviny 14. století upozornili již dříve (srov. V. Razím, K postupu výstavby středověké městské fortifikace, Průzkumy památek II, 1995, č. 2, s. 43–50).

62) V. Razím, Znojmo – středověká hraniční pevnost, Znojmo – Nymburk 2003. Stejně jsou situovány také střilny ve zdejších válcových věžích, stavěných patrně současně s hranolovými.

Obr. 49: Bruck a. d. Leitha (Dolní Rakousko), úsek hradební zdi s hranolovou věží, v jejímž hlavním průčelí se uplatňují šterbinové střílny (foto V. Razím, 2003).

pouze poněkud překvapivou jistotu, že věž nevznikla před rokem 1310.⁶³⁾ Vyšší šterbinové střílny v čelních, ale i bočních stranách hradebních věží a bran se naproti tomu uplatňují již v dolnorakouském Hainburku a Brucku a. d. Leitha, a to již od 1. poloviny 13. století (obr. 49).⁶⁴⁾

Jak je vidět z uvedených příkladů, není ani výskyt konkrétního typu střílny a rozmístění střílnových otvorů spolehlivým vodítkem. Obecně lze konstatovat, že v celém širokém středoevropském prostoru se objevují střílny hradebních věží od 13. století do husitských válek jen místy a nepravidelně, a neposkytují možnost spolehlivě zaznamenat určitý vývojový trend, využitelný ke stanovení chronologie. Střílny zjevně nebyly pokládány v celém předhusitském období za nutnou výbavu a jejich uplatnění nezdědka mohlo mít spíše formální, než skutečně funkční smysl. To je ostatně zřejmé zejména z půdorysu těchto střílen, který zvláště při velké mocnosti obvodového zdí a absenci výklenku pro střelce poskytoval malý akční rádius.

Zdá se, že věž v Bartolomějské ulici čp. 310-I byla součástí systému hradebních věží, který se uplatnil přinejmenším v této partii staroměstského obvodu. Svědčí pro to existence tří věží – dvou dochovaných za čp. 314 a 310 a jedné zaniklé za čp. 347, které jsou vzájemně takřka shodně vzdálené, a to přibližně 60 a 55 m. Zároveň byly srovnatelné jejich vnější půdorysy, půdorysný vztah k hlavní hradbě a výšky, obě dochované věže se vyznačují takřka stejnou tloušťkou obvodových zdí (u třetí z věží ji známe jen ze schematického plánu, srov. obr. 6). Lze proto předpokládat, že věže vznikly v rámci jednoho stavebního záměru a ve stejném období. Existence dalších věží je velmi reálná, ale neprokázaná.

Pokud můžeme soudit, že věže tvořily rozsáhlejší systém a nevznikly pouze jako ojedinělé doplňky starší soustavy, není pravděpodobný jejich vznik po založení Nového Města,

k němuž došlo ve 2. polovině 40. let 14. století. Po tomto období již byla hlavní hradba spíše porušována druhotnými zásahy, k nimž patří také mohutná věžová stavba z doby předhusitské v dnešní Rytířské ulici, donedávna mylně ztožňovaná s tzv. Havelskou branou.⁶⁵⁾ Roku 1367 nařídil Karel IV. podle kroniky Beneše Krabice z Weitmile staroměstské hradby zbořit. Tento příkaz nebyl důsledně vyplněn, neboť si Staré Město ještě delší dobu poté udržovalo vlastní obranyschopnost, která se osvědčila za jeho sporů s Novoměstskými v průběhu husitských válek. Tyto střety, provázené i vzájemným ostřelováním, patrně vedly k modernizaci věží (další střílny a horní nástavba věže za čp. 310-I), brzy však naopak vystřídané degradací obranných schopností.⁶⁶⁾

Domníváme se, že existenci systému hradebních věží Starého Města prozrazuje kronikář Petr Žitavský při líčení příběhu dobytí české metropole Janem Lucemburským na podzim roku 1310. Prahu charakterizuje jako „s hradbami, vysokými věžemi a příkopy i domy do výše postavenými město silně opevněné“, přitom podrobně popisuje události spojené se staroměstským opevněním.⁶⁷⁾ Z uvedené formulace lze soudit, že miní věže hradební, a při autorově mnohonásobně ověřené solidnosti a důvěrné znalosti prostředí i líčeného děje jistě nejde o nespolehlivé zobecnění. Představíme-li si systém věží, které podle výše předložené rekonstrukce podstatnou měrou čnely nad hradební kurtiny (obr. 41), nemohly věže v charakteristice Zbraslavské kroniky chybět. Méně spolehlivá a srozumitelná je zpráva tzv. Druhého pokračovatele Kosmova, podle níž počátkem prosince 1281 „dvacet čtyři stavení věží na hradě pražském a na městských hradbách se sesulo silou větru“.⁶⁸⁾ Zdá se,

63) Nepublikovaný průzkum T. Kyncla.

64) K těmto dvěma hradebním systémům naposled souhrnně: Kol. aut., Dehio – Handbuch, Die Kunstdenkmäler Österreichs, Niederösterreich südlich der Donau, Teil 1 – A bis L, Wien 2003, s. 306–309, 676–684.

65) Srov. V. Razím, Znovu k otázce tzv. Havelské brány na Starém Městě pražském, Památky středních Čech 14, č. 1, 2000, s. 1–14.

66) Srov. o. c. v pozn. 65.

67) Z. Fiala ed., Zbraslavská kronika. Praha 1976. V originálu: „Et quia Praga cum muris, excelsis turribus et fossatis ac elevatis domibus fortiter civitas est munita, ...“ (J. Emler ed., Fontes rerum Bohemicarum IV., Praha 1884, s. 171).

68) M. Bláhová a Z. Fiala edd., o. c. v pozn. 45, s. 158.

že kronikář, čerpající z „*hodnověrných zpráv*“, měl na mysli zánik především dřevěných konstrukcí různého druhu, které byly součástí fortifikačních prvků rozličného charakteru.

Byla-li hradba v době Václava I. vystavěna bez věží, lze předpokládat, že vznikly někdy za jeho dvou velkých nástupců, vyloučit však nelze ještě dobu téhož panovníka. Podnětem modernizace mohly být zejména četné válečné události, oprávněné obavy z vnější intervence (mongolská expanze, zápas o babenberské dědictví), důsledky živelných pohrom, stejně jako rostoucí společenská emancipace a hospodářská moc měšťanů.

Je však třeba vážně počítat také s projevy a důsledky několik desítek let trvající výstavby tak rozsáhlého stavebního díla, jakým byl staroměstský hradební systém. Toto stavební dílo bylo na svou dobu nejen mimořádně rozsáhlé, nákladné a organizačně náročné, ale provádělo se také bez větších předešlých zkušeností, jako jedno z prvních svého druhu v zemi. O využívání všech dostupných zdrojů názorně svědčí posledně citovaný letopisec, když s jistotou trpělivostí vzpomíná, jak Václav I. přes svou velkou náklonnost k duchovenstvu „*dal obezdít město pražské a jiné trhové*

usi, které se v naší obecné řeči nazývají městy, nařídil opevnit dřevem nebo kamením, donucuje řeholní i světské duchovní ke stavění hradeb a příkopů týchž měst“.⁶⁹⁾ Povinný, případně vynucený podíl různých stavebníků na společné práci se mohl projevit anomáliemi, jejichž jednoznačná interpretace dnes není možná. Podobně je tomu s výkladem fází výstavby, které mohou mít nejrůznější příčiny. Do úvah nad nimi lze jistě zahrnout také eventualitu, že druhotný vznik hradebních věží byl jen integrální součástí cílevědomého postupného naplňování rozsáhlé dlouhodobé realizace.⁷⁰⁾ Odpověď by však mohl přinést jen případný záchranný archeologický výzkum v sousedství věží a hradebních kurtin, pokud se zde dochovaly alespoň fragmenty nezničeného středověkého terénu.

Tento příspěvek vznikl za podpory projektů výzkumu a vývoje NPÚ „Systematická identifikace, dokumentace a prezentace hodnot ohrožených skupin památek ve středních Čechách“ a „Vědecký výzkum a aplikace metod operativního zpracovávání stavebněhistorických a uměleckohistorických průzkumů prováděných při obnově kulturních památek a nemovitostí v památkově chráněných územích“.

69) M. Bláhová a Z. Fiala edd., o. c. v pozn. 45, s. 102.

70) Není bez zajímavosti upozornit na záznamy pořízené závěrem rekonstrukce věže za čp. 310-I. Kolaudace 17. 11. 1959 se mimo jiné zúčastnili dr. V. Piša za památkovou péči Ústředního národního výboru, ing. K. Hilbert za SÚRPMO a ing. A. Kubíček za památkovou komisi kulturní rady. Jejich případný názor na vývoj věže neznáme, proto není jasné, zda se mohl projevit v závěrečném vyúčtování akce z 14. 12. 1959. V ní se mezi položkami prací a zmínkách o gotických portálcích uvádí „odkrytí a probourání zazděného stávajícího románského portálu v tvrdém zdivu kamenném, tl. 110 cm, s odklizením ssutě“; a na jiném místě čteme o „obnově románského portálu vel. 160/220 cm, t. j. opatrné vyjmutí naruš. kamenných klenáků ostění, opracování dlátý

nových opukových kamenů a osazení těchto na místo vyjmutých poškozených klenáků, na maltu cement., s řádným uklínováním a přesným zachováním stávajícího segmentu. Potažení kamenného portálu jemnou štukovou maltou s přibarvením na přírodní barvu kamene a povrch zastřený štetkou. Před prováděním prací řádné očištění portálu rýžovými kartáči a vodou.“ (NPÚ–ÚOP v Praze, spisovna, spis domu čp. 310-I).

Nepochybně jde v obou případech o zazděný půlkruhově zaklenutý vstup na severní straně, u něž nelze vyloučit, že byl původní součástí věže. Označení portálu za románský samozřejmě nelze přeceňovat, avšak ani striktně odmítnout.

STADTMAUERTÜRME IN DER BARTOLOMĚJSKÁ GASSE IN DER PRAGER ALTSTADT

Laut Schriftquellen wurde die Prager Altstadt unter König Wenzel I. (1230–1253) befestigt. Die neue Stadtbefestigung schloss einen ausgedehnten Siedlungsbereich (80 ha) in der Zeit um, da er nach einer langen Entwicklung (z. B. das Vorhandensein romanischer Steinhäuser und der steinernen Moldaubrücke) zur institutionellen mittelalterlichen Stadt erhoben war. Die Prager Altstadt, oder auch Größere Stadt auf dem rechten Moldauufer besaß schon damals die Stellung der Hauptstadt des Königreichs Böhmen (die Besiedlung des linken Ufers unter der Prager Burg, die sogen. Kleinere Stadt, später Kleinseite, war zur Stadt erst in der 2. Hälfte der 1250-er Jahre erhoben worden und die Neustadt gründete Kaiser Karl IV auf dem Süd- und Ostrand der Altstadt erst in der Mitte des 14. Jahrhunderts).

Die Befestigung der Altstadt wurde schrittweise schon im 14. Jahrhundert abgeschliffen nachdem die Neustadt angeschlossen worden war und bis in die Gegenwart ist sie, unzählige Reste ausgenommen, verschwunden. Von ihrem System informieren uns nur gelegentliche archäologische Forschungen im Verlauf des 20. Jahrhunderts und aus den letzten Jahren. Das System bestand aus der Stadt- (Haupt-)mauer, dem Zwinger, der Zwingermauer und dem beidseitig bemauerten „trockenen“ Graben. Ihre Baugestalt, Lokalisierung und Entstehungszeit der Hauptmauertürme werden in keiner Quelle angeführt.

Den Rest dieses Systems der Mauertürme stellen lediglich zwei wie durch ein Wunder erhaltenen quadratischen Türme an der Südwestseite der Stadt, ein weiterer ist in ihrer östlichen Nachbarschaft belegt (voneinander 60 und 55 m entfernt). Beide erhaltenen Türme waren mehrmals umgebaut, und die bisherige Literatur widmete ihnen keine nähere Aufmerksamkeit. Die vorliegende Studie versucht diesen Schuld vor allem mit Hilfe der bislang nicht ausgenützten Quellen – der gründlichen, im Zusammenhang mit dem Fund und der Rettung des Turmes hinter dem Haus Nr. 310-I im Jahre 1936 angefertigten Meß- und fotografischen Dokumentation. Die Studie kommt vor allem aus der Bauanalyse (V. Razím) und der gründlichen Archivrecherche (P. Zahradník) ihrer Autoren heraus.

Die ermittelten Erkenntnisse machen den Schluss möglich, dass alle drei Türme annähernd einheitliche Baucharakteristik und Beziehung zur Hauptmauer innehatten. Ihre Entstehung in einer einzigen Bauperiode nach der einheitlichen Konzeption ist daher sehr wahrscheinlich.

Eine gründliche Auswertung ist nur beim Turm hinter der Nr. 310-I möglich. Er wurde mit einer Baunaht nachträglich an die äußere, südliche Mauerhaupt der Stadtmauer angeschlossen. Während der untere Turmteil im Ausmaß des Erdgeschosses nur die Hauptmauer als Umfassungsmauer ausnutzt, hat die obere Turmpartie ihre eigene Umfas-

sungsmauer auch an dieser Seite. Der Mauerturm wurde mit Rücksicht zu seiner kleineren Mauerstärke (110–120 cm) nur auf den äußeren Teil der Mauerkrone der wesentlich stärkeren Stadtmauer (215 cm) aufgesetzt, und deshalb entfernte man einen Abschnitt der Brustwehr, die offenbar mit einem Zinnenkranz abgeschlossen war. Der Wehrgang konnte auch nach der Entstehung des Turmes ununterbrochen verlaufen, auszuschließen ist jedoch nicht seine nachträgliche Verbreiterung mittels eines Holzkonstruktionsabschnitts.

Der Turm wurde aus dem gebrochenen Pläner mit Kalkmörtel erbaut, die Ecken sind mit den aus demselben Gestein gehauenen Quadern armiert. Sein Grundriss ist annähernd quadratisch (Seite zu ca. 650 cm), die ursprüngliche Höhe von dem Fußfuge zum vermuteten Zinnenkranz betrug zu 12 m. Das Turmmauerwerk war also annähernd um 650 cm höher als die Höhe des Wehrgangs (von der vorausgesetzten Zinnenkranz nur um 450 cm höher). Das Turminnere teilte sich am ehesten in drei flach gedeckte Geschosse, von denen das untere ca. 6 m, das mittlere ca. 4 m, und das obere ca. 2 m hoch war. Es scheint, dass die Mauerstärke der Umfassungsmauern im Erd- und 1. Obergeschoss faktisch gleich war und ca. 130–110 cm betrug. Den Grund für einen so großen Unterschied der Mauerstärken des Turmes und der Hauptmauer erblicken die Autoren wohl in der Bemühung den Turm mit genug geräumigen Innenräumen (ca. 400×400 cm) auf die sparsamste Weise zu erbauen.

Das hohe Erdgeschoss des Turmes war am ehesten ganz dunkel und nur durch eine Fußbodenöffnung zugänglich; man kann vor allem seine Lagerungsfunktion voraussetzen. Von außen zugänglich war erst das 1. Obergeschoss, und zwar durch den Eingang in der Nordwand. Warum dieser Eingang nicht in der Fassadenachse, sondern an ihrer Seite, und etwas über dem vorausgesetzten Wehrgangsniveau situiert war, lässt es sich nur abschätzen. Das kleine Portal, dessen Detailgestalt nur Spekulationen erweckt, mag wohl nicht nur vom Wehrgang, sondern auch vom Obergeschoss eines möglichen, an der Stadtseite stehenden Gebäudes zugänglich gewesen sein. Im Rahmen eines in dieser Lokalität spätestens in den 1320-er Jahren befindlichen Feudalgehöfts ist eine solche (und zwar nicht nur Funktions-, sondern auch güterrechtliche) Verbindung vorstellbar. Das erste Obergeschoss diente außer dem Zugang auch offenbar der Aktivverteidigung des Turmes. Eine verhältnismäßig hohe schmale Schießscharte in der nicht zu starken Westmauer ermöglichte auch ohne eine geräumigere Nische den Bogen- oder Armbrustschuss, obwohl mit einem beschränkten Effekt. Je zu einer gleichen Schießscharte lässt sich den Analogien gemäß auch in der Ost- und Südmauer voraussetzen. Die innere Treppe und eine Öffnung in der Decke führten in das oberste Geschoss, das offenbar eine dünnere, mit Zinnen versehene Brustmauer umgrenzte. Drei Seiten waren mit zwei nicht zu breiten, für die Schützen und Schleudern bestimmten Lücken gegliedert, nur die gegen die Stadt gewendete Nordseite bot aus praktischen Gründen diese Möglichkeit wohl nicht dar. Es ist ebenfalls nicht klar, ob das notwendige Dach den ganzen Turmgrundriss oder lediglich den Innenraum überdachte, wobei der Umlauf ungeschützt geblieben wäre.

Die weiteren Umgestaltungen des Turmes hatten mit seiner Anpassung für die Anwendung von Feuerwaffen (in die Lücken wurden Schießscharten eingefasst) zusammengehangen und nachfolgend wurde er in die Wohnbebauung eingegliedert und seine Fortifikationsfunktion auslöschte (schon im Spätmittelalter wurde der Keller nachträglich vertieft, neue Eingänge mit Backsteingewänden errichtet, Fußbodenhöhen geändert).

Zur näheren Datierung der Altstädter Türme sind keine zuverlässigen Voraussetzungen vorhanden. Aufgrund der Analyse der Analogien aus den Böhmisches Ländern, Sachsen, Bayern, Österreich und der Slowakei konstatiert man, dass selbst die bis zu den Hussitenkriegen keine beweisbaren Gesetzmäßigkeiten zu verfolgen ermöglichende Anwendung der Spaltenscharten kein Hilfsmittel sein kann. Den Schriftquellen gemäß bildeten die Türme spätestens zum Jahr 1310 einen Teil der Altstädter Befestigung.

Sollte die Stadtmauer unter Wenzel I. ohne Türme ausgebaut worden sein, kann man voraussetzen, sie mögen unter seinen bedeutenden Nachfolgern (Přemysl Ottokar II. 1253–1278, Wenzel II. 1283–1305) entstanden sein, nicht auszuschließen ist jedoch auch die Regierungsperiode desselben Königs. Den Anlass zur Modernisierung mögen vor allem zahlreiche Kriegereignisse, berechtigte Ängste vor der Intervention von Außen, Folgen einer Naturkatastrophe, sowie die wachsende gesellschaftliche Emanzipation und Wirtschaftsmacht der Bürger gewesen sein.

Man muss auch die Äußerungen und Folgen des mehrere Jahrzehnte dauernden Ausbaus eines so anspruchsvollen Bauwerkes wie des Altstädter Stadtmauersystems ernst in Frage nehmen. Dieses Bauwerk war im zeithistorischen Kontext nicht nur außerordentlich ausgedehnt, aufwendig und organisatorisch anspruchsvoll, sondern wurde auch ohne größere vorherige Erfahrung als eines der ersten ihrer Art in böhmischen Ländern ausgeführt. Die Ausnutzung möglichst aller Quellen bezeugt auch der Chronist mit bestimmter Bitterkeit in der Erinnerung, wie Wenzel I. trotz seiner Geneigtheit zum Klerus „die Prager Stadt und andere Marktdörfer, die in unserer Gemeinsprache Städte genannt werden, mit Holz oder Stein zu befestigen ordnete, die Ordens- und profanen Geistlichen zum Bau der Mauern und Gräben zwingend“ (Übersetzung aus dem Lateinischen). Der Pflicht- oder erzwungene Anteil verschiedener Bauherren am gemeinsamen Werk darf sich in verschiedenen Anomalien geäußert haben, deren eindeutige Interpretierung heute nicht möglich ist. Ähnlich ist das mit der Erklärung der Bauphasen, die verschiedene Ursachen haben können. In die Überlegungen über sie lässt sich bestimmt auch die Eventualität einbeziehen, die Sekundärentstehung der Stadtmauertürme hätte nur einen Integralteil der zielbewussten Stufenauffüllung eines ausgedehnten langfristigen Projektes dargestellt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: *Prager Städte und Burgen auf dem Gesamtplan M. Merians, um 1656. Auf dem linken Moldauufer die Prager Burg und Kleinseite, auf dem rechten die Altstadt, Neustadt und Wyschehrad (stark deformiert gegen die Wirklichkeit). Die Stadtmauer der Altstadt schematisch dargestellt. Bei ihrer Südwestecke die Kirche St. Stephan in der Mauer, links von ihr ein Turm auf dem Moldauufer. Der Pfeil rechts von der Kirche (ergänzt) bestimmt den Häuserblock südlich der Bartholomäusgasse, in dem sich die erhaltenen Türme befinden.*

Abb. 2: *P. van den Bosche, Ansicht Prags von Westen, 1606, der Ausschnitt stellt den südwestlichen Teil der Altstadt dar. Der Zeichner in der Absicht alle wichtigen Bauten darzustellen deformierte ihre tatsächliche Lokalisierung. Mit Nr. 81 ist die Kirche St. Martin in der Mauer, mit Nr. 82 jene des hl. Stephan in der Mauer bezeichnet. Rechts von der St. Stephanskirche zwei hohe walngedachte Türme, die sich mit jenen hinter der Bartholomäusgasse befindlichen identifizieren lassen. Im Vordergrund der Kirche St. Martin in der Mauer ein weiterer quadratischer Turm, wohl in der Mauerbiegung am nächsten beim Fluß. Die Funktion der Mauertürme erfüllten wohl auch Türme beider Kirchen.*

Abb. 3: *J. D. Huber, orthografischer Plan Prags aus dem J. 1769, Ausschnitt mit der südwestlichen Altstadtpartie. In der Mitte die Kirche St. Stephan in der Mauer, rechts von ihr die Bartholomäusgasse, im anliegenden Häuserblock Stadtmauertürme inmitten der Bebauung.*

Abb. 4: *Prag - Altstadt. Drei Stadtmauertürme hinter der Bartholomäusgasse im Modell Prags von Anton Langweil, Ansicht von Südwesten (nach A. Kubiček - P. Paul, Praha 1830, model Antonína Langweila, Praha 1961, Tafel II). Im Vordergrund der Turm hinter Nr. 314, in der Mitte der hinter Nr. 310, im Hintergrund jener hinter Nr. 344-I.*

Abb. 5: *Prag - Altstadt, der sogen. kaiserliche Pflichtabdruck der Stabilkatastralkarte 1841–1842, Ausschnitt. Südlich der Bartholomäusgasse sind die Türme hinter den Nrr. 314-I (nördlich der Parz.-Nr. 50) und 310-I (Parz.-Nr. 345).*

Abb. 6: *Prag - Altstadt. Haus Nr. 344-I nach dem Umbau 1834–1835, Situationsplan mit eingezeichnetem altem Zustand. In der Mitte quadratischer Grundriss des verschwundenen Stadtmauerturms (nach D. Libal - V. Piša, zit. Anm. 27, S. 262).*

Abb. 7: *Prag - Altstadt. Situationsplan des Häuserblocks zwischen der Bartholomějská (Bartholomäus-) G. und der Národní tř. (Nationalstraße), 30-er Jahre des 20. Jahrhunderts (Archiv des NPÚ-ÚP [Nationales Institut für Denkmalpflege, Zentralstelle], Nr. PPOP-991-5-7151). Außer den Türmen hinter Nr. 314-I (links) und Nr. 310-I (in der Mitte) sind da Reste der Haupt- und Zwingermauer aufgenommen und ihr Verlauf (nicht ganz genau) ergänzt. Rechts wurde mit Anwendung des älteren Plans (s. Abb. 6) Grundriss des Turmes hinter Nr. 344-I eingefügt (zum Druck von V. Tůt vorbereitet).*

Abb. 8: *Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Plan aus dem J. 1891, da der Turm noch mit dem Haus (nördlich links) zusammenhing. Die südliche Umfassungsmauer des Hauses hatte sich zweifellos der Hauptmauermasse bedient (Technisches Departement der k. k. Statthaltereie, AMP [Stadearchiv Prag], Zemský národní výbor - stavební sekce [Landesnationalausschuss - Bausektion], Karton 31).*

Abb. 9: *Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Aufnahme zum J. 1893, 2. und 3. Obergeschoss, Ansicht von Süden und von Westen (nach A. Wiehl, zit. Anm. 8).*

Abb. 10: *Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Ansicht von Südwesten, V. Steinz, 1897 (nach J. Herain, zit. Anm. 9, Abb. S. 108).*

Abb. 11: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Situation und Aufnahme zum J. 1906 (nach J. Herain, zit. Anm. 9, Tafel X).

Abb. 12: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Rekonstruktionspläne, 1909, Auf- und Grundrisse (Odbor pro stavby pozemní c. k. místodržitelství, přednost R. Vomáčka; Archiv odboru výstavby Úřadu městské části Praha 1, [Hochbauabteil der k. k. Statthaltere, Vorstand R. Vomáčka; Archiv des Bauamtes des Stadtteils Prag 1], Bauakte des Hauses Konskr.-Nr. 313-I. Zum Druck von V. Tůtř vorbereitet).

Abb. 13: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Gesamtansicht von Südosten (Foto V. Razím, 2000).

Abb. 14: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Unterteil von Süden (Foto V. Razím, 2000).

Abb. 15: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 314-I. Detail des barocken Innenraumes im 4. Obergeschoss (Foto V. Razím, 2000).

Abb. 16: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Bauplan des Hauses, dessen südliche Umfassungsmauer sich der Hauptmauer bedient. Einen Teil des Hauses bildet der hinaustretende quadratische Turm (AMP, Hlavní spisovna magistrátu [Stadtarchiv, Magistratshauptregistratur], Periode 1855-1864, Sign. D 1/2063. Zum Druck von V. Tůtř vorbereitet).

Abb. 17: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Turmaufnahme von G. Varvažovský, 1936. Aufrisse, Schnitte, Grundrisse (AMP, sbírka map a plánů [Stadtarchiv, Karten- und Plänesammlung] Sign. P 63/22. Zum Druck von V. Tůtř vorbereitet).

Abb. 18: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Gesamtansicht von Südwesten, Foto 1936 (Fotoarchiv NPÚ-ÚP, Nr. F 4165, 130387, Reprofoto H. Kodáliková).

Abb. 19: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Westseite, Gesamtansicht, Foto 1936 (s. Anm. 34). Deutlicher zugemauerter Eingang ins 1. Obergeschoss, Schießscharte des 1. Obergeschosses, rechte Schießscharte des 2. Obergeschosses.

Abb. 20: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Westfassade, Unterteil, Foto 1936 (s. Anm. 34). Deutlich ist die Mauerwerkstruktur, abgetragene Mauer, ihr erhaltener Unterteil mit der Lagerfläche ihrer Grundstufe, Turmvorgrund.

Abb. 21: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Westfassade, Unterteil, Foto 1936 (s. Anm. 34). Pfeile bezeichnen den Hauptmauerrest - A, zu dem der Turm mit Baunacht angeschlossen ist, Hauptmauvorgrund - B und Turmvorgrund - C (zum Druck von V. Tůtř vorbereitet).

Abb. 22: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Südfassade, Oberteil, Foto 1936 (s. Anm. 34). In der Achse zwei nachträgliche Fenster, oben zugemauerte Öffnungen (wohl Zinnenlücken) mit eingefassten Spaltenscharten. Die Armatur beider Ecken der oberen Partie fehlt.

Abb. 23: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Gesamtansicht von Südosten, Foto 1936 (s. Anm. 34). In der unteren Partie der Ostseite eine kleine zugemauerte Schießscharte, rechts vom Turm äußeres Mauerhaupt des erhaltenen Hauptmauerrestes.

Abb. 24: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Ostseite, Gesamtansicht, Foto 1936 (s. Anm. 34). Im Vordergrund rechts Hauptmauerrest mit deutlicher Grundstufe, im Zwinger archäologische Forschung einer Begräbnisstelle. In der unteren Turmpartie eine kleine zugemauerte Schießscharte, unten Vorgrund, an Seiten eines neuzeitlichen Fensters zwei zugemauerte Spaltenscharten.

Abb. 25: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Gesamtansicht von Nordosten, Foto 1936 (s. Anm. 34). Die Nordostecke wurde durch den Zubau eines Hauses stark geändert. Rechts ein Teil der ursprünglichen Nordfassade, unten Hauptmauerrest.

Abb. 26: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Nordseite, untere Partie, Foto 1936 (s. Anm. 34). Rechts gotisches Eingangsportal im Erdgeschoss. Links unten Kellereingang des Hauses, vor dem die Treppe nach rechts zum Turmuntergeschoßeingang abgog.

Abb. 27: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. 1. Obergeschoss, Innenraum mit Ansicht nach Nordwesten, Foto 1936 (S. Anm. 34). In der Mitte zugemauerte Nische nach dem Eingang von Norden, links oben zugemauerte Schießschartennische, rechts zugemauerter Eingang von Norden.

Abb. 28: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. 1. Obergeschoss, Innen-

raum, Foto 1936 (s. Anm. 34). In der Mitte zugemauerte nördliche Eingangsnische mit einer vertikalen Reihe Plänerquader an der rechten Seite (vgl. Abb. 27).

Abb. 29: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. 2. Obergeschoss, Innenraum mit Ansicht zur Südwestwand, Foto 1936 (s. Anm. 34). In der Mitte neuzeitlicher Eingang, an seinen Seiten zugemauerte Schießschartennischen.

Abb. 30: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. 2. Obergeschoss, Innenraum mit Ansicht nach Nordwesten, Foto 1936 (s. Anm. 34). In der Mitte zugemauerte Nische des sekundären nördlichen Eingangs.

Abb. 31: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. 2. Obergeschoss, Innenraum mit Ansicht nach Nordosten, Foto 1936 (s. Anm. 34). Zwischen den neuzeitlichen Öffnungen eine der zugemauerten östlichen Schießscharten.

Abb. 32: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Aufnahme aus dem J. 1959, im Laufe der Rekonstruktion, samt der Grabung bei seiner Südseite (ausgearbeitet von SÚRPMO 1959, Archiv NPÚ-ÚOPP [Nationales Institut für Denkmalpflege, Arbeitsstelle Prag], Nr. 1133/1a, Z/5; zum Druck von V. Tůtř vorbereitet).

Abb. 33: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Gesamtansicht von Nordosten (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 34: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Nordseite, Detail mit zwei kleinen Portalen (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 35: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Gesamtansicht von Westen (vgl. Abb. 19; Foto V. Razím, 2003).

Abb. 36: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Westfassade, Eingang ins 1. Obergeschoss, Detail (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 37: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Westfassade, Schießscharte im 1. Obergeschoss, Detail (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 38: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Erdgeschoss, Innenraum, Südwestwand (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 39: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. 1. Obergeschoss, Innenraum, Westwand, rechts Eingang, links oben Schießscharte (vgl. Abb. 27; Foto V. Razím, 2003).

Abb. 40: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Gegenwärtiger Zustand, Aufnahme, Ansichten von Osten, Westen und Norden, vertikaler Schnitt mit Ansicht nach Norden, Grundrisse vom Erdgeschoss und 1. Obergeschoss (Zv. Dragoun, 2003. Auswertung der Bauentwicklung des Erdgeschosses V. Razím).

Abb. 41: Prag - Altstadt. Turm hinter Nr. 310-I. Rekonstruktionsversuch der ursprünglichen Baugestalt des Turmes (Variante mit Überdachung des ganzen Grundrisses, ohne eventuelle Wehgangserweiterung an der Turmrückseite) Ansicht von Nordwesten und von Südwesten (entworfen von V. Razím, ausgeführt von J. Veselý).

Abb. 42: Freiberg (Sachsen). Nordseite der Stadt, einer der erhaltenen Türme, vom Graben zu gesehen (Foto V. Razím, 1997).

Abb. 43: Freiberg (Sachsen). Nordseite der Stadt, einer der erhaltenen Türme (s. Abb. 42), Stadtseite (Foto V. Razím, 1997).

Abb. 44: Cheb (Eger). Sogen. Teufelturm an der Südseite der Stadt, Gesamtansicht aus dem Zwinger zu (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 45: Cheb. Sogen. Teufelturm an der Südseite der Stadt, Detail des Oberteils mit hohen, später mit Backsteinmauerwerk mit kleinen Fenstern ausgefüllten Zinnenlücken (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 46: Cheb. Sogen. Teufelturm an der Südseite der Stadt. 3. Obergeschoss, Detail des Innenraums mit Schießscharten (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 47: Cheb. Sogen. Teufelturm an der Südseite der Stadt. Oberstes Stockwerk, Innenraum mit hohen, mit Backsteinmauerwerk mit kleinen Fenstern ausgefüllten Zinnenlücken, Detail – s. Abb. 45 (Foto V. Razím, 2003).

Abb. 48: Cheb. Sogen. Teufelturm an der Südseite der Stadt. Aufnahme des gegenwärtigen Zustands, vertikaler Schnitt mit der Ansicht nach Süden (Zv. Dragoun, 2003).

Abb. 49: Bruck a.d. Leitha (Niederösterreich). Ein Abschnitt der Stadtmauer mit einem Quadratischen Turm, in dessen Hauptfassade Spaltenscharten zum Ausdruck kommen (Foto V. Razím, 2003).

(Übersetzung J. Noll)